

KNJIŽEVNOST

MESEČNIK ZA UMETNOST IN ZNANOST

L. III.

ŠT. 4

BRATKO KREFT:

Konec versajskega miru.

FRIEDRICH ENGELS:

O historičnem materializmu.

IVO BRNČIČ:

Obisk v ordinaciji (Odlomek iz daljše povesti).

ERNST FUNKE:

Novi japonski načrti.

BRATKO KREFT:

Literarne beležke.

BALDER OLDEN:

Dekleta v Baku.

—R—Š—:

Hitler, Araki in dr. Derganc (Še k ustanovitvi »Filozofskega društva«).

N. BUHARIN:

Nekaj o glasbi.

VLADIMIR KOSTANJEVEC:

Odgovor na »Časovo« kritiko mojega članka o antisemitizmu.

—IB:

Ivan Cankar in katoliki.

Knjige Cankarjeve družbe za leto 1935.

FRANC SEVER:

Tone Čufar: Polom.

19

APRIL

35

UREDNIK BRATKO KREFT

NAROČNIKI — POZOR!

Tej številki smo spet priložili položnice, ker se začenja drugo četrtletje in je treba poravnati II. obrok. Zato Vas prijazno prosimo, da ga čimprej nakažete, ker »Književnost« težko pričakuje naročnino. In če ste dobre volje, ne pozabite še za kak prispevek za tiskovni sklad, za katerega Vam bo revija še prav posebno hvaležna. Da lahko izdamo to številko čim bolj pestro in živo, smo jo morali za 8 strani povečati, kar pa je zvezano z novimi stroški. Zato prosimo, da s plačevanjem nikar ne odlašajte! Kakor hitro prejmete številko, plačajte II. obrok in ne pozabite tudi, če ste še kaj v zaostanku!

Opomba uredništva: Vse p. n. sotrudnike prijazno prosimo, da nam svoje prispevke vpošljejo najkasneje do vsakega 13. v mesecu, ker sicer ne pridejo za tekočo številko več v poštev. Nadalje prosimo vse, ki nam pošiljajo rokopise, da pišejo samo na eno stran in da puste ob strani prazen rob za eventualne korekture ali urednikove pripombe. Še prav posebej pa se urednik in stavec priporočata, da pišete čitljivo.

Zadnje čase je uredništvo sprejelo precej rokopisov, zlasti leposlovnih. Vsi pisci zahtevajo takojšen odgovor. Urednik prijazno prosi vse, da naj potrpe, ker je teh rokopisov toliko, da jih ne more vseh prebrati v kratkem času. Ne pozabite, da urednik »Književnosti« opravlja svoj posel v svojem prostem času, ki mu preostaja od vsakodnevnega službenega dela.

»České Slovo« o »Književnosti«. Veliki praški dnevnik je prinesel v številki z dne 28. marca t. l. poročilo o naši reviji in to o Kostonjevčevem članku o Masaryku. Poročevalec O. B. pravi, da je studija velezanimiva in citira v svojem poročilu najznačilnejša mesta iz študije, kjer pisatelj označuje Masaryka.

Opomba o Olbrachtu: V »Literarnih beležkah« smo poročali o Olbrachtovem romanu »Hajduk Nikola Suhaj«, ki ga je pred kratkim izdala Tiskovna zadruga v Ljubljani (v prevodu Borka in dr. Berkopca), tu navajamo nekaj podatkov o pisatelju. Rodil se je l. 1882, njegovo pravo ime je Kamil Seemann in je sin češkega pisatelja iz Nerudove dobe (znan češki pesnik), ki je pisal pod psevdonimom Antol Stašek. Olbracht je izdal l. 1913. zbirko novel »O zlih samotarjih«, l. 1916. roman »Najtemnejša ječa«, s katerim je vzbudil posebno pozornost, l. 1919 je izšel roman »Čudno prijateljstvo igralca Jesenija (izšel je tudi že v hrvaščini), 1920. je napisal reportažo o svojem potovanju po Rusiji, 1928. je izšel njegov znameniti socialni roman »Ana«, l. 1930 »Zamreženo zrcalo«, doživljaji iz ječe, in l. 1933. l. »Nikola Suhaj«.

B. K.

KONEC VERSAJSKEGA MIRU

I.

Nemčija je pred kratkim uvedla splošno vojaško dolžnost. To dejstvo gre v zadnjih tednih od ust do ust po vsem svetu. Narodni socializem in z njim vsi njegovi vodilni predstavniki paradirajo pred nemškim narodom, ki so mu dolgih sedemnajst let pridigali, kako sramotno je bil poražen v svetovni vojni in kakšen sramoten mir so sklenili nekateri njegovi politični zastopniki, ustanovitelji weimarske republike. Weimarske republike ni več. Zgorela je v plamenih nemškega parlamenta, v čigar svitu se je začelo tretje cesarstvo... Ali ni zato jasno, da mora nova Nemčija, o kateri govore vsi njeni najnovejši predstavniki, zaključiti in obračunati z vso »sramotno in krivično«^o preteklostjo?

Kot največje bol in sramoto so smatrali nemški nacionalistični krogi, da je versajska mirovna pogodba prepovedala Nemčiji stalno redno vojsko z vojaško obveznostjo za vse svoje državljane. Ta izsiljen ukrep versajske pogodbe je imel svoje ozadje v tem, ker so antantne države, ki niso bile mogoče nič dosti manj oslABLJENE po izgubah v svetovni vojni kakor Nemčija, ob koncu vojne in pri sklepanju miru prav dobro vedele, da bi bila z redno vojsko dana Nemčiji prilika — najbližjega maščevanja. Vse razne izredne odredbe, ki so bile s tem v zvezi, tako zasedba Poruhrja in pogojna samouprava posarskega ozemlja itd. so bile dokaz, kako so se antantne velesile bale poražene Nemčije, katere večina državljanov ni imela ob koncu svetovne vojne skoraj nič več jesti. Versajski mir je poleg tega natovoril Nemčiji težke reparacije, ki bi naj pomagale »pacificirati«^o nemško povojno gospodarstvo in ga po možnosti toliko izjedati, da ne bi moglo priti v novo politično in gospodarsko ekspanzivnost na izvennemških tržiščih. Teh reparacij Nemčija ne plačuje že več let in še dobro se spominjamo, kako so bili z njih ukinitvijo prizadeti proračuni raznih majhnih držav, ki so si z njimi skušale opomoči in sanirati od vojne prizadeto gospodarstvo. Če torej danes pogledamo nazaj, vidimo, kako je nemška zunanja politika v zadnjih letih sistematično stremela za tem, da se čimprej reši bremen in okov, ki ji jih je naložil versajski mir. Od ukinitve plačevanja vojnih reparacij preko priznanja Hitlerjeve Nemčije, kljub vsemu, da je moralo

biti vsakemu količkaj razumnemu človeku jasno, da nastop nemškega fašizma in njegovo prevzetje oblasti ne pomenita nič drugega, kot jasno utiranje poti, po kateri se naj nemški kapitalizem otrese vseh ovir, ki so mu v povojnih letih branila tako gospodarski kot politični razmah — preko požiga parlamenta in asfaltne kulture, preko raznih zunanje-političnih pogodb in nekaterih diplomatsko govorjenih Hitlerjevih pacifističnih govorov, preko uvedbe SA armade, preko izstopa iz Društva narodov itd. in preko zanjo izvrstno uspelega plebiscita v Posarju — vodi jasna in naravnost predvidena, načrtna pot do tega najnovejšega sklepa nemške vlade. Danes je jasno, da je bila »poražena in od antante tolikanj krivično zaslužnjena Nemčija«, kakor so jo nazivali vsi nacistični govorniki od konca svetovne vojne sem, v resnici že več let v tihi, dobro organizirani ofenzivi proti vsem evropskim velesilam. Ne samo, da so različni zunanje politični in gospodarski interesi sami pospeševali zrahljanje in ponekod celo uničenje vezi med bivšimi antantinimi zavezniki — tudi nemška zunanja politika je stvarno zasledovala smoter, da svoje sovražnike iz svetovne vojne, ki so ji složno diktirali pogoje versajskega miru — čimprej razedini in razkroji. Angleška zunanja politika je v tem oziru marsikdaj padla za hrbet svojim bivšim zaveznikom in zato ni nič čudnega, da se je ob najnovejšem koraku nemške vlade oficialna Anglija najmanj »razburjala«, čeprav jo zdaj že boli glava...

Nemčija je danes dosegla maksimum svoje restavracije in tretje cesarstvo brez cesarja ima danes spet redno in splošno vojaško dolžnost, kar ne pomeni nič drugega kakor ogromen skok v oboroževanju Nemčije, iz česar spet ne sledi nič drugega, kakor sistematično pripravljanje revanše in začetek nove imperialistične politike. Eden izmed prvih naslednjih korakov bo, da bo na ta ali oni način zahteval vladajoči nemški kapitalizem povrnitev kolonij. Izgubljene kolonije in Elzaško-Lotarinška, to sta prav za prav ostali še edini boleči rani premaganega nemškega kapitalizma. Vse, kar je Nemčija dosegla v zadnjih letih, od ukinitev vojnih reparacij do povrnitve Posarja, je imelo že v versajski pogodbi odprte legalne, četudi dolgoročne, možnosti, da si vse to pridobi nazaj — zdaj je teh legalnih možnosti konec, kajti niti kolonije, ki so si jih njeni nasprotniki razdelili med seboj, niti Elzaško-Lotarinške se ne morejo mirnim potom vrniti k Nemčiji. Posarski plebiscit je zaključil prvo fazo borbe nemškega povojnega kapitalizma, ki se je radi nadmoči nasprotniških kapitalizmov v svoji emancipacijski borbi moral posluževati kolikortoliko legalnih in nekrvavih sredstev (ta nekrvava sredstva so mišljena tako, da so pri njih krvaveli samo nekateri nemški državljani...) Legalne možnosti razvoja zunanjepolitične ekspanzivnosti nemškega kapitalizma so bile s plebiscitno priključitvijo — zaključene. Nemčija je s tem postala enakopravna vele-

sila in svojo enakopravnost je najbolj manifestirala že po razmeroma zelo kratkem času po posarskem plebiscitu s tem, da je »za obrambo svojih interesov«, kakor pravi, uvedla splošno vojaško dolžnost. Kakor je posarski plebiscit zaključek prve faze, tako je uvedba splošne vojaške dolžnosti, naravnost manifestacijski in demonstrativni začetek nove faze, na koncu katere ne more slediti nič drugega nego vojna. Notranjepolitično je najnovejši korak velika zmaga domačega kapitalizma, ker je s tem obvezal vse nemške državljane, da ga z orožjem v roki kot »svobodni« državljani ščitijo odnošno tudi napadejo sovražnika, če bo to v njegovem interesu.

1914. leta je nekdo napisal:

Mit jedem Stoss — ein Franzos,
mit jedem Schritt — ein Britt,
mit jedem Schuss — ein Russ itd ...

Taka poezija ima spet svojo bodočnost, ko so drugo, asfaltno, sežgali ...

II.

Opaža se, da je v vodstvu nemške politike prišlo do precejšnjega vpliva vojno ministrstvo in generalni štab. To, da so pred kratkim ravno ti krogi dosegli rehabilitacijo lani od SA umorjenega generala in bivšega kanclerja Schleicherja, pomeni očiten udarec vodstvu nacionalnega socializma.

Kako se pri vsem omenjenem razvoju tretjega cesarstva obnaša nemško ljudstvo? O tem večina evropskih meščanskih politikov sploh več ne vodi računa, ker se jim zdi, da gredo široke ljudske množice za to politiko in da jo tudi podpirajo. Inozemski poročevalci so poročali, da je razglas splošne vojaške obveznosti zelo vplival na razpoloženje nemškega ljudstva in ta vpliv je bil za vlado pozitiven. Priznati je treba, da je versajski mir lebdel leta in leta nad nemškim ljudstvom kot Damoklejev meč. Resnica je namreč, da so gospodarska bremena in obveznosti padle edino na ramena nemškega delovnega ljudstva, ki je na prefrigan način eksploatacije nemškega kapitalizma moralo pridelati toliko nadvrednosti, da je bilo dovolj za dobičkarsko žrelo domačemu kapitalizmu kakor za reparacijske obveznosti in vojne dolgove inozemstvu. Početniki narodnega socializma so že od vsega početka povdarjali, da izvira vse zlo nemškega naroda, vsa socialna beda iz krivičnih določil versajskega miru. V kolikor so bili prisiljeni govoriti o eksploataciji domačega kapitalizma, so vse domače krivde navrgli na rovaš židovstva. Priznati je treba, da se je do precejšnje mere ta demagogija nemškemu velekapitalizmu s pomočjo narodno-socialističnega pokreta posrečila. Nikakor si ne smemo zapirati oči pred dejstvom, da se je narodnemu socializmu, ki je seve užival podporo nemškega velekapitala, posrečilo orga-

nizirati nezavedne ljudske množice v svojih kolonah, četudi so morali lani napraviti hudo čiščenje med SA vojaki. Sredstva, ki so se jih posluževali pri fašizaciji nemškega ljudstva, so bila zelo različna, kot to dobro vemo... Sistematično iztrebljanje svobodnega duha in povratek k vzgoji »Gehorsam und lange Beine«, kakor je ironiziral prusovsko-germansko vzgojo Nietzsche, je vsaj na zunaj imelo nek relativen uspeh, ki daje videz konsolidacije. Vsaj za evropske meščanske politike, ki se v podzemlje nikoli ne ponižajo, ampak se zadovoljujejo z zunanjimi znaki in uspehi nove Nemčije.

Nemško ljudstvo je zašlo v hudo stisko. Bremena gospodarske krize leže na njegovih ramenih, brezposelnost je vrgla tisoče na cesto in posamezniki iz teh tisočih so pod ogromnim materialnim in psihičnim pritiskom počasi začeli vstopati v fašistične delavske kolone, kjer je vsaj za najpotrebnejše preskrbljeno. Organiziranje brezposelnih v delavske čete je odprava podpore brezposelnemu delavcu, ki je za silo, za zadnjo silo, z njeno pomočjo živo-taril, a si ohranil do neke mere svojo osebno svobodo, svobodo osebnega prepričanja. Ureditvev brezposelnosti s pomočjo delavskih čet pa je za vladajoči razred veliko večje koristi, kakor vsako trobentanje o socialnem skrbstvu brezposelnih, ker potegne brezposelnega delavca iz ulice, kjer je tudi politično nevaren, v skrbno vojaško organizirano delavsko kompanijo, kjer skrbe razni »unteroficirji« za militaristično vzgojo, za usmeritev možgan, za slepo poslušnost. In človeški možgani so tvarina, ki jih pod določenimi okoliščinami lahko gneteš in mesiš kot gnete in mesi ilovico lončar, ki dela lonce. Velikokrat se je že v zgodovini zgodilo, da so se našli spretni politični lončarji, ki so v določenih prilikah napravili iz ljudskih možgan objektivno silo za podporo reakcije. Ljudskim množicam so namreč z raznimi sredstvi tako daleč zmešali glave, da so jih spremenili v brezmožganske lonce. To poglavje, ki nima zgolj majhne zveze s problemom človeške neumnosti, lahko studirate v Marxovem »18. Brumaireju«, kjer so priganjači Napoleona III. prav tako dobili široke nezavedne in nezrele, na drugi strani pa od socialne bede stisnjene množice za svoje reakcionarne politične načrte, ki so v svojem končnem učinku bile spet uperjene proti istim množicam, ki so se zato izkazale kot žalostno orodje svoje lastne usode. V domači zgodovini je podobno usodo doživel Jelačićev podvig zoper revolucionarni madžarski in nemški meščanski pokret leta 1848., ki ga je pomagal zadušiti v imenu hrvaške svobode, a je s tem samo podprl nadvlado avstrijskega c. kr. fevdalizma tiste dobe in njegove absolutistične vlade, ki se je na koncu obrnila proti Hrvatom samim in se tako izkazala zelo »nehvaležna« za storjeno uslugo. Ta nehvaležnost pa nikakor ni bila posledica moralne šibkosti vladajočega razreda, ampak je bila nujna determinirana doslednost v dialektičnem razvoju dogodkov.

In če se zdaj spet povrnemo k Nemčiji, ki je pravkar obnovila splošno vojaško dolžnost in ki s tem korakom ponovno in prav resno ogroža evropski mir, in se istočasno vprašamo, kaj bo storilo nemško ljudstvo v slučaju izbruha vojne, kakšen odgovor si lahko damo?

Za katere letnike velja ta nova odredba najbolj? Za tiste, ki svetovne vojne sploh poznali niso in za tiste, ki jim je spomin nanjo obledel, ker so bili še otroci. Ta subjektivni moment pride pri presoji vojne sposobnosti nove nemške armade še prav posebno v poštev, zlasti če se še pri tem spomnimo, da je narodni socializem vzgajal prav precejšnji del nemške mladine in to ravno intelektualne, malomeščanske mladine, ki je pritegnila v svoje vrste tudi del delavske mladine, v militarizmu. Če gledate filmske žurnale, ki prinašajo slike iz pohodov in manifestacij današnje Nemčije, lahko vidite, kako strumno in strnjeno korakajo mimo svojih »Führerjev« dolge, vojaško izvežbane delavske kompanije in SA oddelki, ki jih tvorijo po večini in to po ogromni večini sami mladi ljudje, vzgojeni v novem duhu... Ali niso Mussolinijevi vojaki »golobradi« pred kratkim navdušeni šli v Abesinijo? Mnogo primerov bi lahko našli, ki govore za dobro psihološko množno pripravljenost nove vojne in če ne omenjamo antiteze proti splošnemu fašističnemu pokretu, storimo to hote, ker hočemo opozoriti zgolj na to do sedaj premalo upoštevano stran, ki prav tako spada k problemu splošnega oboroževanja. Kajti videti oboroževanje zgolj v nabavljanju vojnih orodij, v povečanju armad in vojnih budžetov in pri tem pozabljati, da se sistematično dela tudi na ljudskih možganih, da tudi te »oborožujejo«, se pravi, ne videti resnici v oči. Zato bodimo realisti in se otriesimo vseh iluzij, kajti kapitalizem že dobro skrbi zato, komu bo dal orožje v roke, kajti izkušnje svetovne vojne bo skušal na najmanj tako dobro izkoristiti kakor nasprotna stran, ki se bori za njegovo končno negacijo. Predpogojev ima zato precej in si jih kot vladajoča sila organizira iz dne v dne vedno več, medtem ko je marsikdo drugi prav od njega popolnoma razorožen in vklenjen, da se ne more ganiti. Te ugotovitve nikakor ne nameravajo vplivati defetistično, uprav nasprotno, vse pacifiste opozarjajo, da se bo treba za mir resno boriti, kajti v Nemčiji lahko opazamo, kako je na pohodu in razmahu najsilnejša municijska tovarna, ki skrbi vkljub versajskemu miru in raznim mednarodnim pogodbam za sistematično »oboroževanje ljudskih možgan«, za industrializirano proizvodnjo novega »kanonenfutra«. O tem problemu na dolgotrajni razorožitveni konferenci v Ženevi sploh niso govorili in tega vprašanja, ki je najmanj tako važno kakor povečanje števila vojnih aeroplanov in kemično-vojnih izdelkov itd., tudi v teh dneh ni nihče dovolj povdarjal, v glavnem pa se sploh niso brigali zanj. Toda zdi se mi, da bo po dosedanjih japonskih, italijanskih, nemških itd. primerih uprav

ta moment oboroževanja postal vedno bolj pereč in skrajno nevaren, kajti nemški ali katerikoli drugi fašizem ni tako naiven, da bi ne vedel, komu sme v primeru vojne dati orožje v roke in komu ne.

Ko so lani na Japonskem delali poizkuse z novim torpedom, ki ima to posebnost, da sprejme v svojo notranjščino vojaka, ki bo s posebno napravo vodil torpedo do določenega cilja, se je javilo nekaj tisoč prostovoljcev, četudi je vožnja s tem torpedom vožnja v smrt, ker pri eksploziji razstreli svojega »šoferja« na koščke, in mu da tako priliko, da hrabro »dušico spusti« za Japonsko. Organizator japonske vojne sile Araki si je pri številnem odzivu za svoj razpis, ki se ni nič razlikoval od razpisa za najcenejšo dobavo sena ali slame, lahko zadovoljno manil roke, kajti oboroževanje japonskih ljudskih možgan je pri tem manevru pokazalo svoj veliki napredek...

III.

Določbe versajskega miru so po uvedbi splošne vojaške dolžnosti v Nemčiji samo še kos brezpomembnega papirja, ki ima od zdaj naprej čisto neprikrito samo še svojo historično vrednost, boljše rečeno zanimivost. Mirno lahko dajo pergament, če so bile pisane nanj, v vitrino, ki jo naj spravijo v pariškem Invalidskem domu, kjer spi večno spanje veliki Napoleon in kjer je kot posebna zanimivost razstavljen tudi eden izmed pariških taxi-avtomobilov, ki so pomagali voziti francoske vojake na Marno, ko je nemška armada že stala pred svojim velikim pohodom v osrčje Francije.

Ali ne bo Društvo narodov moralo priti o sebi do istega prepričanja kot ga mi pripisujemo ugasnuli versajski pogodbi, če se bo sestalo, da razpravlja o najnovejšem koraku novega nemškega imperializma?

Nasprotja in protislovja, v katerih se razvija tako evropski kot svetovni velekapitalizem v okviru raznih nacionalizmov, so nemški korak pospešila. Zato je prišel tako zgodaj. Vojna nevarnost v Evropi se je za velik korak približala. Človeku se celo zdi, da ni bil samo korak, to je bil že skok. In kdo ve, če ne bodo začeli zdaj s pospešeno naglico vsi drveti v še hujše oboroževanje, kajti prav gotovo je, da bodo vodilni krogi velesil v tej dirki videli edino zavlačevanje vojne, kajti pri takih razmerah vojno lahko samo zavlečejo; da bi jo preprečili, to je po tem najnovejšem koraku nemške vlade že težko verjeti. Vse je postalo samo še vprašanje časa in Društvo narodov bo od danes naprej imelo še edini opravek v tem, da bo kakor sportni sodnik pri plavalnih tekmah z natančnim časomerom v roki štel hitrostni tek do cilja, kjer se bo pa pravi start šele začel... Prav tako ni izključeno, da bo čez nekaj mesecev povabil Hitler

Japonca Arakija in Društvo narodov na manevre, pri katerih jim bo razkazoval nove vojne iznajdbe, med katerimi bo bržkone tudi prej omenjeni japonski torpedo — z nemškim šoferjem. Vse to se lahko zgodi. Nič čudnega bi ne bilo v tem, saj je povabilo nemško zunanje ministrstvo angleška ministra Edena in Simona po proglasitvi splošne vojaške dolžnosti na prijateljski sestanek v Berlin, kakor da se ni nič zgodilo. Zastopnika angleškega imperija sta se povabilu odzvala, odšla pa s hudim mačkom. Angleška vodi svojo posebno politiko zgolj radi Rusije. Za to ceno se je pripravljena vezati s komurkoli in je pripravljena tudi zapustiti svoje nekdanje zaveznike, če so v preveč prijateljskih odnošajih s SU.

To daje Nemčiji pogum. V Franciji so sicer iz razumljivih vzrokov precej nervozni, v Avstriji pa so dobili tako korajžo, da je kmalu po nemškem dogodku govoril pri nekem javnem zborovanju dunajski župan, da tudi ni daleč dan, ko bo avstrijski državljani spet oblekel bivšo s slavo okronano c. i. kr. monduro. Japonskega torpeda še bržkone v Avstriji ne bodo mogli naročiti, ker jim bo gotovo še predrag, govor dunajskega župana pa priča, da je avstrijski kapitalizem že iztisnil iz ljudskih žuljev toliko nadvrednosti, da bo kmalu lahko za vse moške državljane nabavil c. i. kr. monduro... Ko sem se zadnjič vračal iz Prage preko Dunaja, sem v neki izložbi videl več slik, pod katerimi je bilo napisano »Otto von Oesterreich«. Bil je v uniformi bivšega c. in kr. polkovnika. Temu so torej uniformo že nabavili...

Nemški korak priča, da stoji Evropa pred precej odločilnimi dogodki. Ali si je tega v svesti vsak posameznik iz široke zavedne ljudske množice evropskih narodov? Bodočnost bo huda preizkušnja vseh, hujša kot je bilo l. 1914.

Friedrich Engels:

O HISTORIČNEM MATERIALIZMU

(Konec.)

Na Lutrov poziv k vstaji proti cerkvi sta se odzvala dva politična upora: najprej upor nižjega plemstva pod Francem v Sickingen 1523, potem velika kmeška vojna 1525. Oba sta bila zatrta, predvsem zaradi neodločnosti najbolj udeležene stranke, mestnega meščanstva, neodločnosti, katere vzrokov tu ne moremo raziskavati. Od tega trenutka dalje se je boj izrodil v prepir med posameznimi knezi in cesarsko osrednjo oblastjo in je imel za posledico, da je bila Nemčija za dvesto let črtana iz vrste politično delavnih narodov Evrope. Lutrovske reformacije je vsekakor uspelo, ustvariti novo religijo — in sicer tako, kakršno je absolutna monarhija baš potrebovala. Komaj so

bili severnovzhodni nemški kmetje sprejeli lutrovstvo, so bili že tudi ponižani od svobodnih mož v nevoljnike.

Kjer pa je Lutru spodletelo, tam je zmagal Kalvin. Njegova dogma je bila prilagojena najdrznejšim iz takratnih meščanov. Njegova izbranost po milosti je bil religiozni izraz za dejstvo, da v trgovskem svetu konkurenčni uspeh ali bankrot ne zavisi od delavnosti ali spretnosti posameznika, temveč od okolnosti, ki ne zavise od njega. »Tako ne gre za tvoje hotenje ali delovanje, temveč za usmiljenje« premočnih, toda neznanih ekonomskih sil. In to je bilo še prav posebno resnično v dobi ekonomskega prevrata, ko so nova trgovska pota in nova trgovska središča izpodrinila vsa stara, ko sta se odprli svetu Amerika in Indija, in ko sta se začela majati in pokati celo najstarejša in najbolj spoštovana ekonomska verska člena — vrednosti zlata in srebra. Poleg tega je bila Kalvinova cerkvena ustava vseskozi demokratična in republikanska; kjer pa je bilo božje kraljestvo republikanizirano, ali so mogle ostati tam države tega sveta podložne kraljem, škofom in fevdalnim gospodom? Če je postalo nemško lutrovstvo pohlevno orodje v rokah nemških malih knezov, tedaj je ustanovil kalvinizem republiko na Nizozemskem in močne republikanske stranke v Angliji in posebno na Škotskem.

V kalvinizmu je našel dovršeno svojo bojno teorijo drugi veliki podvig meščanstva. Ta podvig se je izvršil v Angliji. Meščanstvo v mestih ga je pokrenilo in srednji kmetje (yeomanry) podeželskih distriktov so izbojevali zmago. Dovolj čudno je to: v vseh treh velikih meščanskih revolucijah dajo kmetje armado, ki se tepe, in kmetje so prav tisti razred, ki po dobljeni zmagi najbolj gotovo propade zaradi ekonomskih posledic te zmage. Sto let po Cromwellu je angleška yeomanry toliko kot izginila. Na vsak način pa je bilo le vmešavanje te yeomanry in plebejskega elementa mest vzrok, da je bil boj izbojevan do poslednje odločitve in da je prišel Karl I. na šafot. Celo da bi moglo meščanstvo požeti samo tiste plodove zmage, ki so takrat dozoreli za žetev, je bilo potrebno, da je šla revolucija daleč preko cilja — prav kot 1793 v Franciji in 1848 v Nemčiji. V resnici se zdi, da je to eden razvojnih zakonov meščanske družbe.

Tej čezmerni revolucionarni delavnosti je sledila neizogibna reakcija, ki je s svoje strani šla daleč preko cilja. Po celi vrsti kolebanj se je novo težišče pomirilo in je rabilo nadaljnemu razvoju za izhodišče. Veličastna perioda angleške zgodovine, ki jo filistrstvo označuje za »veliki upor«, in njej sledeči boji se zaključijo s sorazmerno drobencim dogodkom iz l. 1689, ki ga imenujejo liberalni zgodovinarji »slavno revolucijo«.

Novo izhodišče je bil kompromis med dvigajočo se buržoazijo in nekdam fevdalnimi veleposestniki. Čeprav so jih takrat kot danes označevali kot aristokracijo, so bili ti že zdavnaj na tem, da postanejo to, kar je Louis Philippe v Franciji postal šele

precej pozneje: prvi buržujji naroda. Na srečo za Anglijo so se bili stari fevdalni baroni v vojnah med rožama medsebojno pobili. Čeprav so bili njihovi nasledniki večinoma potomci istih starih družin, so prihajali vendarle iz tako oddaljenih stranskih linij, da so bili povsem nova korporacija; njihove navade in tendence so bile mnogo bolj meščanske nego fevdalne; poznali so v polni meri vrednost denarja in so se takoj lotili povišanja svojih zemljiških rent s tem, da so stotine malih zakupnikov izpodrinili z ovcami. Henrik VIII. je v množicah ustvaril nove bourgeois-landlorde s tem, da je poklanjal v dar in razsipal cerkvena posestva; isto so povzročale konfiskacije velikih posestev, ki so se nadaljevale nepretrgano do konca sedemnajstega stoletja, pri katerih so bila potem posestva razdana med popolno ali polovično jaro gospodo (parveniji). Zato tudi angleška »aristokracija« izza Henrika VII. ne samo ni delovala proti razvoju industrialne produkcije, temveč se je nasprotno skušala z njo okoristiti. In prav tako se je vedno našel del velikih zemljiških posestnikov, ki je bil iz ekonomskih ali političnih razlogov pripravljen sodelovati z voditelji finančne in industrialne buržoazije. Tako se je torej kompromis l. 1689 z lahkoto sklopil. Politična spolia opima — časti, sinekura, velike plače — so obdržale velike družine deželnega plemstva pod pogojem, da bodo zadostno zastopale ekonomske interese finančnega fabricirajočega in tgujočega srednjega razreda. In ti ekonomski interesi so bili že takrat dovolj mogočni: določali so končno splošno narodno politiko. O posameznih vprašanjih so se morda prepirali, toda aristokratska oligarhija je vedela le predobro, kako neločljivo je njena lastna ekonomska prosperiteta skovana v prosperiteto industrialne in komercialne buržoazije.

Od te dobe dalje je bila buržoazija skromen, toda priznan sestavni del angleških vladajočih razredov. Z njimi vsemi ji je bil skupen interes, da tlači veliko delovno množico naroda. Trgovec ali fabrikant sam je zavzemal napram svojim komijem, svojim delavcem, svoji služinčadi položaj krušnega gospodarja, ali kakor so to imenovali še do nedavna v Angliji, »naravnega predstojnika«. Iztisniti je moral iz njih toliko in tako dobrega dela, kakor je bilo le mogoče; v ta namen jih je moral vzgajati v ustrezajoči hlapčevski pokornosti. On sam je bil veren, njegova vera mu je dala zastavo, pod katero se je boril proti kralju in lordom; ni trajalo dolgo, pa je odkril tudi sredstva, ki mu jih je nudila ta vera, s katerimi je lahko obdeloval duhove svojih naravnih podložnikov in jih napravil poslušne ukazom krušnih gospodarjev, ki jih je nedoumljivi božji sklep postavil nadnje. Na kratko, angleški buržuj je bil sedaj soudeležan pri tlačanju »nižjih stanov«, velike producirajoče narodne množice, in eno za to uporabljenih sredstev je bil vpliv vere.

Bila pa je še neka druga okolnost, ki je ojačila verska nagnjenja buržoazije: pojav materializma v Angliji. Ta novi brez-

božni nauk ni samo prestrašil pobožnega srednjega stanu, razglasil se je poleg tega še kot filozofija, ki se spodobi le učenjakom in izobraženim svetovnjakom, v nasprotju z vero, ki je dobra dovolj za neizobraženo veliko množico, vključno buržoazijo. S Hobbesom je stopil ta nauk na oder kot zagovornik kraljeve vsemoči in je pozival absolutno monarhijo, naj potlači onega puerum robustum sed malitiosum, narod. In tudi pri Hobbesovih naslednikih, Bolingsbrokenu, Shaftesburyju etc. je ostala nova deistična oblika materializma aristokratski, ezoterični nauk in je bila zato pri buržoaziji osovražena ne samo zaradi svojega religioznega krivoverstva, temveč tudi zaradi svojih protitimeščanskih političnih koncesij. Temu primerno so bile tudi v nasprotju z materializmom in deizmom aristokracije baš protestantske sekte, ki so dale zastavo in moštvo v boju proti Stuartom, prav tako tudi glavna vojna moč naprednega srednjega razreda in so še danes hrbtnica »velike liberalne stranke«.

Medtem so materializem presadili iz Anglije v Francijo, kjer je našel drugo materialistično filozofsko šolo, ki je izšla iz kartezijanstva in s katero se je stopil. Tudi v Franciji je ostal v začetku izključno aristokratska doktrina. Kmalu pa se je pokazal njegov revolucionarni značaj. Francoski materialisti niso omejevali svoje kritike samo na verske stvari; kritizirali so vsako znanstveno sporočilo, vsako politično uredbo svoje dobe; da bi dokazali občo porabnost svoje teorije, so jo udarili po najkrajši poti: uporabili so jo drzno pri vseh predmetih znanja v ogromnem delu, po katerem so dobili svoje ime, v delu »encyclopédie«. Tako je torej postal materializem v tej ali oni obliki — kot izrazit materializem ali kot deizem — svetovni nazor celokupne izobražene mladine Francije; in sicer v tolikšni meri, da je dal nauk, ki so ga za velike revolucije vrgli v svet angleški royalisti francoskim republikancem in teroristom teoretično zastavo in besedilo za »razglasitev človeških pravic«.

Velika francoska revolucija je bila tretji podvig buržoazije, toda prvi, ki je popolnoma odvrigel verski plašč in bil izbojevan na odkrito političnih tleh. Bil pa je tudi prvi, ki je bil resnično izbojevan prav do uničenja enega od tekmecev aristokracije, in popolne zmage drugega, buržoazije. V Angliji sta nepretrgana kontinuiteta predrevolucijskih in porevolucijskih uredb in kompromis med veleposestniki in kapitalisti dobila svoj izraz v kontinuiteti sodnih precedenčnih slučajev kakor tudi v spoštljivi ohranitvi fevdalnih zakonskih oblik. V Franciji je revolucija popolnoma odstranila tradicije preteklosti, pometla je zadnje sledi fevdalizma in je ustvarila v Code civil mojstrsko prilagoditev starega rimskega prava — tega skoro popolnega izraza jurističnih odnosov, ki izvirajo iz ekonomske razvojne stopnje, katero označuje Marx kot »blagovno produkcijo« — modernim kapitalističnim razmeram; tako mojstrsko, da rabi ta revolucionarni francoski zakonik še danes vsem deželam — ne izvzemši Anglije

— za vzorec vsem reformam lastninskega prava. Ne pozabimo pa pri tem tegale: čeprav izraža angleško pravo ekonomske odnose kapitalistične družbe še vedno v barbarskem fevdalnem jeziku, ki je primeren za stvar, ki naj jo izrazi, prav tako kot angleški pravopis angleški izgovarjavi — vous écrivez Londres et vous prononcez Constantinople¹, je dejal neki Francoz — je vendar prav to angleško pravo tudi tisto edino pravo, ki je ohranilo nepotvorjen in presadilo v Ameriko ter kolonije najboljši del one osebne svobode, lokalne samouprave in varnosti pred vsem tujim vmešavanjem razen sodnim, na kratko onih starogermanskih svoboščin, ki so jih ljudje na kontinentu izgubili pod absolutno monarhijo in si jih dosedaj niso nikjer spet pridobili popolnoma.

Toda vrnimo se k našemu britskemu buržuju. Francoska revolucija mu je nudila sijajno priložnost, da je s pomočjo kontinentalnih monarhij uničil francosko pomorsko trgovino, si prilastil francoske kolonije in zatrl poslednje francoske zahteve glede tekmovanja na morju. To je bil en razlog, zakaj se je boril proti nji. Drugi je bil, da mu metode te revolucije niso bile prav nič po volji. Ne samo njen »prekleti«¹ terorizem, temveč že njen poskus, da bi izvedla buržujsko gospostvo prav do kraja. Za vruga, kaj naj bi britski buržuj počel brez svoje aristokracije, ki ga je učila manir (bile so tudi temu primerne) in izmišljala zanj modo, ki je dobavljala častnike za armado, ohranjevalko reda doma, in za mornarico, osvajalko novih kolonij in novih trgov? — Vsekakor se je našla tudi napredna manjšina buržoazije, ljudje, katerih interesi se pri kompromisu niso tako dobro odrezali; ta manjšina, sestojeca iz nižjega srednjega razreda, je simpatizirala z revolucijo, toda bila je v parlamentu brez moči.

Čim bolj je torej postajal materializem credo francoske revolucije, tem trdnjše se je bogaboječji angleški buržuj oklepal svoje religije. Ali ni doba strahot v Parizu dokazala, kaj nastane, če ljudstvo izgubi vero? Čim bolj se je materializem iz Francije širil preko sosednih dežel in se krepil s sorodnimi teoretičnimi strujami, posebno z nemško filozofijo, čim bolj sta v resnici postala na kontinentu materializem in svobodomiselnost na sploh nujna kvalifikacija izobraženega človeka, tem upornejše se je angleški srednji razred oklepal svojih raznovrstnih religioznih veroizpovedi. Lahko so se še tako zelo razlikovale med seboj, odločno religiozne, krščanske veroizpovedi so bile vse.

Medtem ko je revolucija zagotovila politični triumf buržoazije v Franciji, so začeli v Angliji Watt, Arkwright, Cartwright in drugi industrialno revolucijo, ki je težišče ekonomske moči popolnoma premaknila. Bogastvo buržoazije je raslo neskončno hitreje kot bogastvo zemljiške aristokracije. V buržoaziji sami je stopala finančna aristokracija, bankirji itd. bolj in bolj v ozadje pred fabrikanti. Kompromis iz l. 1689, čeprav so ga pola-

¹ »Pišeš London, izgovoriš pa Carigrad.«

goma spreminjali v korist buržoazije, ni več ustrezal medsebojnemu položaju udeležencev. Značaj teh udeležencev se je bil prav tako spremenil; buržoazija iz l. 1830 se je zelo razlikovala od one iz prejšnjega stoletja. Politična moč, ki je preostala še aristokraciji in jo je ta uporabljala proti zahtevam nove industrialne buržoazije, ni bila več v skladu z novimi ekonomskimi interesi. Ponovna borba proti aristokraciji je postala potrebna; končati se je mogla le z zmago nove ekonomske sile. Na pobudo francoske revolucije l. 1830 so najprej kljub vsemu odporu dosegli akt o reformi. To je zagotovilo buržoaziji priznano in mogočno mesto v parlamentu. Potem so odpravili žitne zakone, s čimer so enkrat za vselej vzpostavili nadvlado buržoazije, in posebno njenega najdelavnejšega dela, fabrikantov, nad zemljiško aristokracijo. To je bila največja zmaga buržoazije, toda tudi poslednja, ki jo je dosegla v svojem lastnem izključnem interesu. Vse svoje poznejše trijumfe je morala deliti z novo, njej v začetku zavezniško, pozneje pa z njo tekmujočo socialno silo.

Industrialna revolucija je bila ustvarila razred velikih fabricirajočih kapitalistov, toda tudi še zelo mnogoštevilnejši razred fabricirajočih delavcev. Ta razred je številčno neprenehoma naraščal, v isti meri, v kateri je industrialna revolucija zajemala produkcijsko panogo za produkcijsko panogo. Z njegovim številom pa je rasla tudi njegova moč in ta moč se je pokazala že l. 1824, ko je prisilil upirajoči se parlament, da je odpravil zakone proti svobodi združevanja. Med agitacijo za reformo so bili delavci radikalno krilo reformne stranke; ko jim akt iz l. 1832 ni dal glasovalne pravice, so zbrali svoje zahteve v karti ljudstva (People's Charter) in so se konstituirali, v nasprotju z veliko meščansko stranko proti žitnim zakonom, kot neodvisna čartistovska stranka. Bila je to prva delavska stranka naše dobe.

Potem je prišlo do kontinentalnih revolucij v februarju in marcu l. 1848, pri katerih so igrali delavci tako pomembno vlogo in pri katerih so vsaj v Parizu nastopili z zahtevami, ki so bile odločno nedopustne s stališča kapitalistične družbe. In potem je sledila splošna reakcija. Najprej poraz čartistov 10. aprila 1848, potem zdrobitev pariškega delavskega upora v juniju istega leta, potem nesreče l. 1849 v Italiji, na Ogrskem, v Južni Nemčiji, končno zmaga Louisa Bonapartea nad Parizom 2. decembra 1851. Tako je bil, vsaj za nekaj časa, pregnan strah delavskih zahtev, toda s kakšnimi stroški! Če je bil torej britski buržuj že preje prepričan o potrebi, ohraniti prosto ljudstvo v verskem nastrojenju, koliko nujnejše je moral občutiti to potrebo po vseh teh skušnjah? In ne da bi se le malo oziral na roganje svojih kontinentalnih tovarišev, je še nadalje uporabljal tisoče in desetisoče iz leta v leto za evangeliziranje nižji stanov. Nezadovoljen s svojo lastno religiozno mašinerijo, se je obrnil do brata Jonathana, takratnega največjega organizatorja verske kupčije, in je

importiral iz Amerike revivalizem, mady in sankey in tako dalje; končno je sprejel celo nevarno podporo Armade odrešenja, ki oživlja propagandna sredstva prvega krščanstva, se obrača do revežev kot do izbrancev, se bori proti kapitalizmu na svoj verski način in goji tako element praksičanskega razrednega boja, ki postane lahko nekoč zelo usoden bogatim ljudem, ki dobavljajo danes za to gotov denar.

Zdi se, da je zakon zgodovinskega razvoja, da ne more buržoazija nobene evropske dežele osvojiti politične moči — vsaj ne za dalj časa — na isti izključni način, kakor si jo je fevdalna aristokracija ohranila v srednjem veku. Celó v Franciji, kjer je bil fevdalizem tako do fermenta iztrebljen, je gospodovala buržoazija, kot celoten razred, samo v kratkih razdobjih. Pod Louisom Philippom, 1830—1848 je vladal le majhen del buržoazije, daleko največji del ni imel zaradi visokega cenzusa glasovalne pravice. Za druge republike je vladala celotna buržoazija, toda le tri leta; njena nesposobnost je pripravila pot drugemu cesarstvu. Šele sedaj, za tretje republike, je bila buržoazija kot celota celih dvajset let pri krmilu in pri tem razvija že sedaj razveseljiva znamenja propada. Dolgoletno gospodstvo buržoazije je bilo sedaj možno le v deželah kakor je Amerika, kjer ni bilo nikoli fevdalizma in je izšla družba že od vsega začetka iz meščanske osnove. In celo v Franciji in Ameriki trkajo nasledniki buržoazije, delavci, že glasno na vrata.

V Angliji je morala buržoazija vedno deliti vlado z drugimi. Celó po zmagi l. 1832 je obdržala aristokracija skoro izključno v svojih rokah vse visoke vladne časti. Hlapčevske ponižnosti, s katero je bogati srednji razred to dopustil, si nisem mogel razložiti, dokler ni nekega dne veliki, liberalni fabrikant, gospod W. A. Forster, v svojem govoru za božjo voljo prosil mladino v Bradfordu, naj se vendar uči francoščine že zaradi lastne koristi, in je pri tem povedal, kako neumen se je zdel samemu sebi, ko je bil po imenovanju za državnega ministra nenadoma prestavljen v družbo, kjer je bila francoščina najmanj toliko potrebna kot angleščina! In zares so bili takratni angleški buržuji povprečno popolnoma neizobražena jara gospoda, ki so hote ali ne hote morali prepustiti aristokraciji vsa ona višja vladna mesta, ki so terjala drugih sposobnosti kot otoško omejenost in otoško nadutost, popoprano s trgovsko pretkanostjo.²

² In celo v trgovskih zadevah je nadutost nacionalnega šovinizma sila klavern svetovalec. Prav do pred kratkim je smatral navadni angleški fabrikant za Angleža ponižujoče, da bi govoril drug jezik razen svojega, in je bil nekako ponosen na to, da so se »sirote«² tujci naseljevali v Angliji in ga reševali napora, da bi moral sam razpečavati svoje produkte v tujini. Niti zapazil ni, da so ti tujci, večinoma Nemci, s tem dobili v svoje roke velik del angleške zunanje trgovine — uvoz nič manj kakor izvoz — in da se je neposredna zunanja trgovina Angležev polagoma omejila na kolonije, Kino, Združene države in Južno Ameriko. Še manj je zapazil, da so trgovali ti Nemci z drugimi Nemci v

Še celo danes dokazujejo brezkončne debate po časopisih o »middleclass-education«, da se angleški srednji razred še vedno ne smatra za dovolj dobrega za najboljšo vzgojo in da se ogleduje za čim skromnejšim. Bilo je torej tudi po odpravi žitnih zakonov samo ob sebi umevno, da so bili ljudje, ki so zmagali. Cobdeni, Brighti, Forsterji etc. še nadalje izključeni iz vsake udeležbe v oficialni vladi, dokler jim ni končno dvajset let pozneje nov akt o reformi odprl vrata v ministrstvo. Da, do danes je angleška buržoazija tako globoko prežeta s čuvstvom svoje lastne inferiornosti, da vzdržuje na svoje lastne stroške in stroške ljudstva olupševalno kasto lenuhov, ki mora pri vseh slavnostnih prilikah vredno reprezentirati narod, in da se buržoazija sama smatra za sila počaščeno, če se kak poljuben buržuj zdi aristokraciji vreden za pripustitev ekskluzivno telo, ki ga končno buržoazija sama fabricira.

Tako torej še ni bilo uspelo industrialnemu in komercialnemu razredu, da bi zemljiško aristokracijo popolnoma pregnal od politične oblasti, ko se je pojavil na odru novi tekmeč, delavski razred. Reakcija po čartistovskem gibanju in kontinentalnih revolucijah, poleg tega nezaslišano razširjenje angleške industrije v 1848—66 (ki ga navadno pripisujejo samo svobodni trgovini, ki ga je po mnogo bolj povzročilo kolosalno razširjenje železnic, oceanskih parnikov in prometnih sredstev sploh) sta spravila delavce spet v odvisnost od liberalcev, pri katerih so bili, kakor v dobi pred čartisti, radikalno krilo. Polagoma pa se ni bilo več mogoče upirati delavskim zahtevam glede glasovalne pravice; medtem ko so Whigi, voditelji liberalov, še mencoritili v strahu, je dokazal Disraeli svojo večjo razboritost; izkoristil je ugodni trenotek za Torije s tem, da je uvedel household-glasovalno pravico (ki jo je imel vsakdo, kdor je stanoval v posebni hiši) v mestnih volilnih okrožjih in je v zvezi s tem spremenil volilna okrožja. Potem je kmalu sledilo tajno glasovanje (the ballot); nato, l. 1884, razširjenje household-glasovalne pravice na vsa, tudi volilna okrožja po grofijah in nova porazdelitev volilnih okrožij, ki je ta vsaj kolikor toliko izenačila. Z vsem tem se je moč delavskega razreda pri volitvah tako zelo povečala, da daje sedaj v 150 do 200 volilnih okrožjih večino volilcev. Toda ni boljše šole za

tujini, ki so sčasoma organizirali popolno mrežo trgovskih kolonij po vsem svetu. Ko pa je pred kakimi štiridesetimi leti začela Nemčija resno fabricirati za izvoz, je našla v teh nemških trgovskih kolonijah orodje, ki ji je čudovito rabilo za njeno preobrazbo v tako kratkem času, iz žito izvažajoče dežele v industrijsko deželo prvega reda. Pred kakimi desetimi leti je šele končno obšel angleškega fabrikanta strah in povprašal je svoje poslanike in konzule, kako to, da mu uhajajo njegovi odjemalci. Soglasni odgovor je bil: 1. Ne učite se jezika svojega odjemalca, temveč zahtevate, da govori on vašega, in 2. niti ne poskušate, da bi potolažili potrebe, navade in okus svojega odjemalca, temveč zahtevate, naj sprejme vaše angleške.

vlivanje spoštovanja do tradicije kot je parlamentarni sistem! Če gleda srednji razred s pobožnostjo in spoštovanjem na skupino, ki jo lord John Manners v šali imenuje »naše staro plemstvo«, potem je zrla takrat množica delavcev z rešpektom in spoštljivostjo na takrat tako imenovani »boljši razred«, na buržoazijo. In zares je bil britski delavec pred petnajstimi leti vzor delavca, čigar spoštljiva obzirnost do položaja njegovega zaposljevalca in čigar samokrotitev in ponižnost pri postavljanju njegovih lastnih zahtev je vlivala olje na rane, ki so jih bile našim nemškimi katederskim socialistom vsekale neozdravljive komunistične in revolucionarne tendence njihovih domačih nemških delavcev.

Toda angleški buržuji so bili dobri trgovci in so videli dalje od nemških profesorjev. Le neradi so delili svojo moč z delavci. Med čartistovsko dobo so se naučili, česa je zmožen oni puer robustus sed malitiosus, ljudstvo. Poslej so jim večji del ljudske karte vsilili in postala je deželni zakon. Bolj kot kdaj je bilo treba sedaj brzdati ljudstvo z moralnimi sredstvi; prvo in najvažnejše sredstvo, s katerim so vplivali na mase, je ostala — vera. Odtod potekajo popovske večine v šolskih odborih, odtod rastoče samoobdavčenje buržoazije za vse sorte pobožne demagogije, od ritualizma do Armade odrešenja.

In sedaj je triumfiralo britsko vzgledno filistrstvo nad svobodomiselnostjo in versko indiferenco kontinentalnega buržuja. Delavci Francije in Nemčije so postali uporni. Socializem jih je popolnoma okužil in poleg tega niso bili, iz zelo tehtnih razlogov, nikakor preveč mrtvi na zakonitost sredstev, s katerimi bi se polastili oblasti. Puer robustus je tu v resnici postajal od dne do dne bolj malitiosus. Kaj je preostalo francoskemu in nemškemu buržuju kot zadnji pripomoček v sili drugega nego to, da je na tihem popustil svoje svobodomiselnostjo, prav kot skrije kak predrzen paglavce, če se ga bolj in bolj loteva morska bolezen, gorečo cigaro, s katero se je bahavo postavljajal po krovu? Drug za drugim so si zabavljaji nadedli na zunaj pobožni videz, govorili so s spoštovanjem o cerkvi, njenih naukih in obredih in so se poslednjih udeleževali sami v toliko, kolikor se ni dalo izogniti. Francoski buržuji so odklanjali meso v petkih, nemški buržuji pa so se vse brezkončne protestantske pridige potili v svojih cerkvenih sedežih. S svojim materializmom so zagazili v blato. »Vero je treba ljudstvu ohraniti« — to je bilo poslednje in edino sredstvo za rešitev družbe pred popolnim propadom. V svojo nesrečo pa so odkrili to šele, ko so bili storili vse, kar je v človekovih močeh, da bi vero za vedno uničili. In tu je prišel trenotek, ko je bil britski buržuj na vrsti, da se roga in jim zakliče: »Tepci, to bi vam jaz že pred dvesto leti lahko povedal!«

Bojim se, da kljub temu ne bosta mogla niti verska za-bitost britskega niti spreobrnjenje kontinentalnega buržuja, ki je prišlo post festum, zajeziti rastoče proletarske plime. Tradicija

je velika ovirajoča sila, je vztrajnostna sila zgodovine. Toda ta je le pasivna in mora zato podleči. Tudi vera ne bo za večno obrambni zid kapitalistične družbe. Če so naše juristične, filozofske in verske predstave bližnji ali bolj oddaljeni potomci ekonomskih razmer, ki vladajo v dani družbi, tedaj se te predstave ne morejo ohraniti večno, potem ko so se ekonomske razmere temeljito spremenile. Ali moramo verovati v čeznaravno razodetje ali pa priznati, da nobene verske pridige niso zmožne podpreti družbe, ki se podira.

In v resnici, tudi v Angliji so se delavci spet začeli gibati. Nedvomno jih uklepajo vse mogoče tradicije. Buržujске tradicije — tako zelo razširjena prazna vera, da sta možni le dve stranki, konservativna in liberalna, in da si mora delavski razred prioriti svoje odrešenje s pomočjo velike liberalne stranke. Delavske tradicije, podedovane iz dobe njihovih prvih tipajočih poskusov, da bi delali samostojno — tako pri množstvenih starih strokovnih zvezah izključevanje onih delavcev, ki niso napravili redne učne dobe; kar ne pomeni nič drugega kot to, da si vsaka taka zveza vzgaja svoje lastne stavkokaze. Toda kljub vsemu temu, ponavljam, kljub vsemu temu se pomika angleški delavski razred naprej, kar je celo gospod profesor Brentano prisiljen poročati z žalostjo v srcu svojim katedrsko-socialističnim bratcem. Pomika se, kakor vse v Angliji, s počasnim, umerjenim korakom; z oklevanjem tu, z deloma brezplodnimi, tipajočimi poskusi tam; pomika se mestoma s preveč previdnim nezaupanjem v ime socializem, medtem ko sprejema stvar polagoma vase. Giblje se in njegovo gibanje zajema plast delavstva za plastjo. Sedaj je zbudilo iz njihovega mrtvaškega spanja neizučene delavce londonskega vzhodnega okraja in vsi smo videli, kako siljavno pobudo so mu te nove sile za to vrnile. In če hod tega gibanja ne gre v korak z nepotrpežljivostjo teh in onih, tedaj naj ti in oni ne pozabijo, da je prav delavski razred tisti, ki ohranja žive najlepše strani angleškega narodnega značaja, in da se nikdar več ne izgubi noben korak naprej, ki so ga kdaj napravili v Angliji. Če sinovi stari čartistov iz poprej navedenih razlogov niso bili vse, kar smo mogli pričakovati, tedaj se vendarle zdi tako, da bodo vnuki vredni dedov.

Zmaga evropskega delavskega razreda pa zavisi samo od Anglije. Zagotoviti jo je mogoče samo tako, da sodelujejo vsaj Anglija, Francija in Nemčija. V obeh zadnjih deželah je delavsko gibanje precej pred angleškim. V Nemčiji je celo tako blizu triumfa, da se da razdalja izmeriti.³ Napredek, ki ga je tam napravilo v zadnjih 25 letih, je brez primere. Giblje se naprej z vedno rastočo hitrostjo. Če je nemška buržoazija dokazala, kako

³ To razpravo je pisal Engels v osemdesetih letih prejšnjega stoletja in za takrat veljajo tudi njegove trditve. O. p.

klavrno ji primanjkuje politične sposobnosti, discipline, poguma, energije, tedaj je nemški delavski razred pokazal, da ima vseh teh lastnosti v obilni meri. Pred skoro 400 leti je bila Nemčija izhodišče prvega velikega podviga evropskega srednjega razreda; kakor so danes stvari, ali naj bi bilo nemogoče, da bi Nemčija tudi bila prizorišče prve velike zmage evropskega proletariata?

Ivo Brnčić:

OBISK V ORDINACIJI

(Odlomek iz daljše povesti.)

Bil je jasen, sončen, a mrzel dan z lahnimi oblaki na slepeče sinjem svodu in s prvim snegom po planinah. Ozračje je drhtelo. Lenica je stopila na cesto; svežina ji je omamno zadihala v lice in za hip jo je objel sproščujoč občutek, kakor da ji ta hladna čistota izpira z obraza, telesa in duše vse mračne skrbi in vso zavratno bojazen, ki se ji je zdelo, da lepí ves ta čas na njej kakor blato in umazanija. Skoro živahno se je prestopila in za nekaj trenutkov so se ji umirile misli. Dan poprej je bila skrivaj dvignila vse svoje prihranke v hranilnici; ali tudi skupaj s tistim, kar je bil poslal Jernej, ni bilo veliko — ali vsaj premalo, kakor se je bala, za ta njen žalostni namen. Že bogve katerikrat je računala. Potem jo je znova popadel za grlo tóp, onemogel strah, da se ji je zazdelo, kakor da jo ženó z vrvjo za vratom na sramotni oder.

Stopala je počasi kakor bi šla na obsodbo. Obupna odločnost, ki je bila v bistvu ena sama votla, trgajoča groza, se je v njej viharno bila z mrkimi slutnjami, ki so prerokovale polom. Ta pot je bila najmučnejši napor, ki ga je prebila v svojem življenju.

O zdravniku, h kateremu se je namenila, so pravili, da je strokovnjak prav za te vrste zadeve. Lenica je vedela s popolno gotovostjo za nekaj meščanskih gospá — pa tudi neporočenih kakopak ni manjkalo vmes — iz tistih plasti, ki so veljale kot boljša družba, da jim je bil pomagal iz zagate. Sicer pa so to vedeli vsi. Bila je ena tistih javnih tajnosti, ki so tolikanj klavrna posebnost vseh majhnih krajev in vseh malomeščanskih gnezd tega sveta. V tem kraju je bila nemara polovica reči, ki so jih počeli ljudje, izven tistih meja, o katerih je še dovoljeno govoriti; tu je moral slehernik tajiti in skrivati polovico svojih početij in ker so pol življenja meni nič tebi nič izločili iz besednjaka, je bila povprečna človeška zavest čuda plitva in ozka. Tod so vsi nasedali najneverjetnejšim čenčam, nenadzorovane govorice so rasle bohotno kakor koprive in največji del teh ljudi se je hranil z neko prečudno zmesjo nevednosti, izmišljotin, fantastičnosti, opolzkosti in nestrpnosti sle za novicami o vseh tistih stvareh, ki so bile tu nepriznane in prav zategadelj nečedne, a zato tem bolj zaželeni. Slučaj doktorja Kalicekega je bil še prav posebno mikaven: odprava... to je bilo že samo po sebi bogo-

skrunsko, z babjevernim strahom in duhom po senzacijah ovito dejanje; mimo tega je cikalo na tisto spolnost, ki je bila v tem mestu zatirana, opljuvana in preganjana kakor nikjer na svetu in si je zaradi tega morala iskati duška v izmaličenih, bolnih oblikah, med katerimi je bila ta radovednost še najnedolžnejša. Pravili so celó (a nihče ni vedel nič trdnega), da si je doktor Kalicky s te vrste prakso naredil denar. Imel je vilo in avtomobil, to je bilo res nepobitno dejstvo. O vsem drugem je bilo moči le sklepati in šušljati — pa prav za prav se za odkritjem resnice tudi nihče ni gnal; zakaj če bi bilo jasno vse — s čim naj bi potlej nasitili svojo zvedavost?

Doktor Kalicky je bil še razmeroma mlad zdravnik z dobrim glasom in položajem, dokaj stalno klientelo in vsem, kar je spadalo zraven: bil je uglajenega, svetskega vedenja, bil je malce rejen v život, imel je majhno plešico na temenu, njegov gladki, negovani obraz je bil malone pretirano neoporečen (nobene do- ločne poteze ni bilo na njem, ki bi se je mogel pogled oprijeti, narejenost, ki jo je znal zabrisati tolikanj spretno, da je skorajda dajala videz naravnosti). Lenico je sprejel z ono udržano vljud- nostjo, ki je bila bistveno važen del njegove ginekološke prakse.

Ordinacijska soba je bila sijajno bela, novo, moderno pohi- šstvo iz pokromanega jekla se je domala vsiljivo blesketalo, vsa zadnja stena je bila eno samo okno. Vse se je svetilo od reda, od snage, od neke diskretne preračunanosti na vtisk. Zdravniška oprema, pisalna miza v ozadju, lesketajoči se instrumenti, slike na stenah, polica s knjigami na levi — vse je bilo imenitno in brez graje, ali tuje in hladno. S pol očesa se je ozrla na veliko podobo nad omaro s pripravami: postaren zdravnik v beli halji je pozorno in brezčutno ogledoval neko stvar v svoji dvignjeni dlani; pred njim je ležalo golo, z rjuho le napol odeto, lepo in mrtvo telo mlade žene, gosti lasje so v plavih valovih tiho padali k tlom, na njenih bujnih bledih prsah pod belim platnom pa je bilo slutiti krvavo, globoko, črno rano. Lenico je presunilo do kosti.

Osvestila se je, kje prav za prav je, in za hip je menila, da ji bo prišlo slabo. Tiste pol ure, ki jo je presedela v čakalnici, ji je iztreslo poslednje misli iz glave. Ves čas dotlej je mukoma premišljala tiste strašne besede, ki naj bi jih sedajle izpregovo- rila; pa jih je pozabila v eni sami sekundi. Bilo ji je le mraz. Ne- dopovedljivo mraz. Stala je ko mrtvoudna. Potlej se je s skrajnim naporom volje prisilila, da je hodila naravnost in na videz mirno; a njene oči so bile ena sama utelešena, brezupna prošnja.

»Izvolite, gospodična, sedite!« je zdajci rekel nekdo; skoraj osuplo se je zastrmela v zdravnika, ki ji je bil kavalirsko pri- maknil stol in čigar bližnja, nedvomna postava je bila v čudnem nasprotju z glasom, ki ji je le napol resničen donel iz velike da- ljave. Nagonsko se je zasrepela vanj, da bi ujela, kaj ji je pri- čakovati od njega; prestregla je njegov izprašujoči, mrzli in stvarni pogled, ki se ji je zdelo, da jo slači do nagote. Kri ji je

šinila v lica. Zdravnik se je obrnil, se mirno prestopil do pisalne mize, se oprl nanjo in čakal z isto hladno obzirnostjo v razdalji, ki mu je omogočala premišljeno opazovanje posetnika.

Sedla je. Zdaj je bilo treba izpregovoriti. Pogled se ji je zbe-gano opotekel čez gladki, naloščeni linoleum. Moj bog! (Kako grozno mrzlo je tukaj!) Kako začeti? Kako povedati pred tem tujim, zaprtim človekom? Krčevito se je mučila, da bi se spomnila ... saj je vendar že poprej natanko premislila vse te besede... Zunaj v čakalnici je nekdo zakašljaj slabotno in bolešno. Nevidna ura je nekje neusmiljeno tiktakala, ali čas je vendar ob-stal ko zledenela reka. Še enkrat se je ozrla okoli sebe. Nič. Mraz, praznosta, tesnoba in groza.

Zdravnik je nalahno usločil obrvi in je nagnil glavo na stran.

»Zdi se mi, da vam je mučno začeti,« je dejal s svojim oljenim glasom, ki se je zdelo, da je prav tako negovan in premišljen, kakor sploh vse, kar je bilo na njem in okoli njega. Za spoznanje je priprl veke in ta izkušeni, pritajeno zvedavi pogled jo je zmedel do kraja.

Dvignila je glavo s prepadenimi, docela otroškimi očmi.

»Govorite brez zadrege, gospodična. O diskreciji ni da bi izgubljal besedi. Nič se vam ni treba bati,« je rekel na las tako kakor prej.

Mlado dekle se je lomilo v globini. Do brezumja je trpela. Stara, privzgojena boječnost, sramežljivost, neizkušenosť, vse, vse, kar je nosila v sebi ko mračno podedovano bolezen iz onega temotnega sveta pod Gradom, v katerem je zrasla in ki jo je zdaj pretel uničiti, pa še groza in stud pred tem, kar naj bi se zdaj zgodilo ž njo, vse je navalilo nanjo ko sto davečih rok, da ni mogla iztrgati besedice iz sebe. Grlo ji je bilo suho ko žgana glina.

»Saj vse ve, saj že ve! Čemu me muči!« je jeknila v sebi.

Zdravnik še zmerom ni izpremenil ne drže ne obraza. »Zdi se mi, da vem, kaj bi vam utegnilo biti,« je rekel. Za hipček je premolknil, nato je dejal hitro: »Znabiti nosečnost?«

Zadnji zlog je požrl. Napol izgovorjena beseda je postala v ustih tega ledenega, brezčutno vljudnega človeka v trenutku neznosna in odurna in jo je oplazila ko bič. Planila je kvišku, nevede je sklenila roke. Elementarna prošnja po pomoči je udrla iž nje kakor tok krvi.

»Gospod doktor —« je kriknila.

Niti zganil se ni; a v tem neomajnem miru ni bilo nič takega, kar bi jo moglo količkaj utolažiti. Stala je še nekaj sekund in je blazno iskala v njegovem obličju. Pomoči, pomoči! Zakaj ne premakne niti ustnic! Zakaj jo le gleda! Zakaj molči! Moj bog, zdaj je končano ... Nič ne bo hotel storiti, zaman je prišla, vse to ponižanje je bilo zaman ... Neznanski sram jo je zasul ko gora peska. Padla je na stol in si zakrila obraz.

Pristopil je za korak. Ona se je sključila pred njim kakor

v pričakovanju udarca. Trenotek je čakal. Zunaj je nekdo še vedno bolešno pokašljeval, ura je neutrudljivo hitela. Čez okna so se pretakali veseli, topli žarki poznega jesenskega sonca, pa so se lomili na šipah in padali v sobo vsi hladni in svetli kakor brušena rezila, ki so s polic bodla v oči.

»Kako dolgo že...?«

Izrekel je čuden, prisiljeno strokovnjaški izraz, ki ga je slišala prvič. Doumela je in povedala.

»Ali so se pojavili kakšni znaki?«

So. Takšni in takšni. Govorila je šepetaje, ubito, sleherni zlog ji je kanil iz ust kakor bi ga izrekel tuj človek namesto nje.

»Preiskal vas bom.«

Predala se je povsem brez moči. Trajalo je dolgo. Ves čas je mižala. V sencih ji je nabijalo. Gnusno ji je bilo — vse je bilo tako odurno: ta njena nagota, ta nepoznani, mirni človek, ki jo je gledal brez čuvstva in je nagonsko čutila, da mu ni prav nič do tega, da bi ji bil v pomoč; odvrtna je bila ta soba, ta njen namen, to moledovanje. Ogaben okus se ji je valil v ustih. In šele zdaj naj bi prišlo najhujše! Tisto, kar naj bi jo odrešilo, pa je bilo zanj natem mestu in po vzrokih, ki so izsilili v njej to odločitev, največje ponižanje žene in matere...

Zdravnik si je dolgo in skrbno umival roke in je molčal, ona pa se ni upala pogledati nikamor. Čakala je; celo večnost. Potlej je pristopil in se spet naslonil na pisalno mizo.

»Koliko ste stari?« je vprašal.

Še začudila se ni vprašanju; povedala je.

»V službi?«

Odkimala je.

»Tedaj ste še v šoli?«

»Da.«

»Imate tu starše?« je poizvedoval dalje. »Živite pri njih?«

»Da,« je spet potrdila le s kretnjo.

»Hm,« se je zganil, se zazrl v tla in za en sam hip je bil ves drugačen. Ali ona zdaj ni več gledala vanj. »Namreč... res je... v drugem stanu ste,« je dejal nato in na njem je bilo znova vse do pičice tako kakor ves čas.

To je skoraj z gotovostjo slutila že sama; in vendar jo je vnovič pobilo ko plaz kamenja. Otrok! Misli so se ji zvrtničile ko burja. Hiše pod Gradom... oče... teta Melita... Jernej... sramota... Nenadoma, bogvedi zakaj, ji je švignila skozi spomin podoba žene, ki jo je videla prejle jokati v čakalnici; bila je še mlada, a prezgodaj ovela, po vsem videzu živčno razkrojena žena, njena obleka je razodevala prikrito pomanjkanje. Tudi ona, je prešinilo Lenico. Toda... ne sme imeti otroka, ne more, ne sme! Ponevedoma je sklenila roke: »Gospod doktor, pomagajte mi...«

Oni se je prestopil na mestu. Obraz mu je okamenel; tudi to je bilo narejeno, nenaravno, preišljeno! Poudaril je vsak zlog posebej:

»Gospodična, pri nas imamo zakon in paragraf, ki prepoveduje...«

»Gospod doktor, prosim, prosim vas —«

»— ki prepoveduje nasilno in in v smislu teh zakonskih določb neupravičeno odpravo plodu. Moja dolžnost —«

»Toda jaz ne morem, ne smem imeti otroka... gospod doktor!«

»Popolnoma nemogoče, gospodična,« je odsekal hladno. »To je protipostavno. In vrhu tega nevarno. Ne morem. Paragraf je paragraf.«

Zavil se je v ledeno nepristopnost. Ni se mogla več brzdati.

»Gospod doktor,« je kriknila med sunki dušičega joka brez solza, »prosim vas, na kolenih vas prosim, pomagajte mi... Plačam vam, saj vam vse plačam, saj imam denar — —«

V zadnjem, obupnem, že docela nerazsodnem naporu, ko so se že poslednja upanja trgala v njeni notranjosti in je grabila po njej groza dokončne, poslednje zavrženosti, je pograbila svojo ročno torbico; s hlastnimi, pijanimi kretnjami jo je odprla; hlipanje, ki ni moglo iz grla, ji je jemalo sapo, roke se ji niso pokoravale. V razburjenju so ji odpovedali prsti. Bankovci in kovanci so se hrupno usuli po tleh. Zaječala je, počenila je docela iz sebe ter jih jela zbirati v pest; zdravnik je priskočil.

Tedaj ga je pogledala povsem izbliza v oči. Odrevenela je: štel je, s pogledom je prešteval njen denar! Sekundo je strmela vanj s širokimi očmi. Potlej jo je preblisnilo ko udarec električnega toka. Torej to je tisto! Zato... zato se je branil! Da ima premalo, je sumil! — Iztrgala mu je iz roke, kar je bil nabral. Za bežen hipček je osupnil. Potem je vstal. Zdaj ni bilo v njegovem obrazu nobene izumetničenosti več; preveč pameten človek je bil, da bi igral še naprej.

Počasi se je Lenica dvignila. Še zmerom je srepela vanj. Čuden, mrtev mir popolne ubitosti je rasel v njej ko tema; še bolečina in groza sta utonili v njem. Zazrla se mu je naravnost v obraz; zdaj sta se razumela, nič več ni bilo prikritega med njima. Komaj slišno je šepnila:

»Ali... ali je premalo? ...«

Zganil je z rameni. »Odgovornost... pravna in zdravniška... Nevarno je. Za toliko... za toliko ne morem prevzeti odgovornosti —«

Plačala je molče, obrnila se je in odšla brez pozdrava. Odprl ji je vrata, nemo se je poklonil, bil je zopet ves vljuden in vzdržen kakor poprej. Njej pa je bil ko prazen prostor. S trdim, bledim obrazom in korakom mesečnika je stopila mimo njega. Visoka, elegantna dama v kožuhovini se je dvignila v kotu čakalnice in je stopila v ordinacijo; oblak vsiljivega vonja dišave je plaval za njo. Lenica je šla in se ni ozrla nikamor, roke so ji ohajlo visele ob telesu in v desnici je še zmeraj tiščala zmečkan šop bankovcev, pomešanih s srebrnimi kovanci.

Ernst Funke:

NOVI JAPONSKI NAČRTI

Japonski imperializem je bil v zadnjem letu središče zanimanja evropske politike, ker grozi od časa do časa japonska zunanja politika z vojno. »Mala Biblioteka« (Ljubljana, Miklošičeva c. 13) je slovenskemu bralcu izdala zelo dobro brošuro »Dinamit na daljnem vzhodu«, ki jo najtopleje priporočamo. Pričujoči članek pa poroča o najnovejših načrtih japonskega imperializma. O. p.

Letos bo tudi de iure Japonska prenehala biti članica Društva narodov, v nekaj mesecih preneha internacionalna mornariška pogodba in pomorski pakt četvorice. Admiral Yamamoto je obiskal Berlin, kjer so ga obsipali s častmi kot nobenega drugega gosta. Namen potovanja je bil ureditev nekaterih tehničnih vprašanj iz pakta trojice: Berlin—Varšava—Tokio, ki je že zdavnaj bil pripravljen v skrivnih predalih. Odvisna le od stopnje svoje pripravljenosti obvladuje Japonska, katere ne vežejo paragrafi, ves položaj. Ko je l. 1927 odkrilo ameriško časopisje vznemirljive podrobnosti Tanaki-načrta, ki je skrivni brevir japonskega imperializma, je odgovorila japonska propaganda z običajnimi besedami: »Nesmiselne laži in za pest debelo obrekovanje.« Svet ima kratek spomin in nihče ni opazil, da je uresničenih že mnogo točk Tanaki-programa. Gotovo je, da se na Japonskem niso odpovedali tudi drugih točk tega načrta. Skrbno pripravljeni sunki japonske zunanje politike ne kažejo, da se bo Japonska omejila na to, kar je že dosegla; nasprotno.

Tiho se je ugnezdila, oziroma se hoče ugnezditi Japonska na vseh važnih postojankah ob Tihem oceanu. Razen dveh »starih sovražnikov«, Rusije in USA, jo tudi Anglija povsod ovira. Radi tega pripravlja imperialističen napad na srce te svetovne države, na Indijo. Vedno bolj se približuje malajski državi. V Siamu je imela propaganda že velik uspeh; upor proti Angležem prijaznemu kralju je bilo posrečeno delo japonskih agentov. Naslednji korak je načrt, ki so ga popolnoma mirno oznanili, napraviti na najožjem delu malajskega polotoka, in sicer na ozemlju Siama, kanal. (Seveda proglašajo to za popolnoma siamsko podjetje, vendar pa ve danes že vsak siamski analfabet, kdo tiči za to stvarjo in kdo daje denar.) Na ta način postane Singapore, ki je največje in najvažnejše angleško pomorsko oporišče na vzhodu, ki je ključ do bengalskega morja, popolnoma brezpomemben. V Siamu je Japonska Angležem še bolj neprijetna kot v Abesiniji. Napredovanje v Bangkoku je opogumilo Japonsko, da poizkusi svojo srečo tudi v Afghanistanu. Japonske yene sprejmejo tudi v Kabul z zelo radi. Takoj se je ustanovila japonsko-afghanistanska trgovska zbornica in Japonci so poslali državi vse, kar ima Japonska zmeraj na razpolago: svojo avantgardo trgovcev, inžener-

jev, znanstvenikov in severa oficirje. (Tako so začeli tudi v Abesiniji in dosegli, kar so hoteli.) Ko je prejšnje leto poleti prišla v Afghanistan prva japonska delegacija, je bil njen vodja japonski mohamedanec, ki se je takoj po prihodu podal z afghanistanskimi dostojanstveniki v mošejo, kar je napravilo na vernike velik vtis. Sploh goje naenkrat na Japonskem veliko ljubezen do islama: v Kobi so z velikanskim pompom posvetili razkošno mošejo. O tem so poročali v najoddaljenejših mestih mohamedanskega sveta. Japonska pošilja instruktorje in trgovce v Arabijo, arabski študenti lahko brezplačno študirajo na Japonskem in dobivajo pod različnimi človekoljubnimi naslovi še različne pri-mečke.

Z že priznanimi metodami delajo japonski emisarji v vzhodnem Turkestanu, in obljublajo »vzbujeni mladini«
»večji Turkestan«, ki naj sega do Kaspijskega morja. Končni cilj je ustvaritev tatarske države med Veliko Japonsko in Sovjetsko Rusijo, katero bodo lahko suvali sem in tja. (Ta projekt je najbrž tudi Angliji zelo simpatičen.) Nepal, majhna gorska država, je že preplavljena od Japoncev, ki delajo tam, kakor da bi bili doma.

Od Afghanistana ni daleč do Perzije, posebno ne za žilave emisarje. Perzija pa je le nekaka vmesna točka na poti do Turčije. Čeprav je ta s trdnimi in solidnimi pogodbami vezana na Sovjetsko Rusijo (morda prav radi tega), se trudi Tokio, da bi navezal mnogo obetajoče vezi z Ankaro. Res so dosegli že en uspeh: politično-konvencionalna kompenzacijska pogodba, kateri bodo najbrž v kratkem sledile druge. Japonska daje Turčiji po minimalnih cenah vojne ladje, zato pa se lahko rumena trgovina v Turčiji neomejeno razvija. Da pa ne bi Kemalovi podaniki opazili, kdo dobiva njihov denar, je importirano blago zaznamovano s turškimi proizvajalnimi znaki.

Toda vse to je samo del Tanaki-načrta; samo zapadni sektor velikega kroga. Končno si je treba utreti pot tudi v južno Ameriko. Gotovo ni samo slučaj, da je ravno majhna latinsko-ameriška republika San Salvador pred kratkim formalno priznala Mandžukuo in da je od takrat v najprisrčnejših odnošajih z Japonsko, kar ima za posledico uvažanje japonskega blaga. Od tu hočejo napolniti vso južno Ameriko z japonskim blagom. Kate-rokoli državo južne Amerike obišeš, povsod so se vsilili kupcem japonski izdelki s svojimi neverjetno nizkimi cenami. Razen tega so napravili v Braziliji velike gospodarske in vojaške lukrativne kupčije. Trgovske agente spremljajo propagandisti. Ob panamskem kanalu sede nedolžni japonski ribiči in se vozijo s čolni sem in tja. Pri tem merijo globino vode. Po mnenju strokovnjakov lahko 20 ljudi v nekaj urah napravi kanal za nekaj mesecev neprehodnega, s tem, da uniči Diesel-motorje pri zatvornicah. Mnogo je japonskih brivnic, v katerih ne strižejo las in japonskih tovarn srajc, v katerih ni bila še nikdar izdelana nobena srajca.

Neki vodilni angleški konzervativec je pred kratkim izrazil

realno politične namene Anglije s kratkimi in jasnimi besedami: Japonski je treba pustiti proste roke, če se bori proti Rusiji in anektira vzhodno Sibirijo. Nemčiji je treba dati svobodo oboroževanja, da se stvori ravnotežje proti Franciji; vendar pa je treba skleniti s Francijo obrambno pogodbo, da se na ta način zapre Nemčiji pot na zapad in se obrne proti vzhodu. Tudi se ne sme trpeti, da bi Japonska napadla USA, ker so s tem ogroženi interesi Anglije. Kako jasno! Enostavno in cinično v priznanju, da izroče Rusijo srčno radi kot plen Nemčiji in Japonski, če le ostanejo na ta način meje imperializma neokrnjene.

Izredno močno zanimanje kaže v zadnjem času Japonska za Finsko. V nekaj mesecih so bile štiri japonske delegacije, trgovske in vojaške, v Helsingforsu. Finska lahko izvažata les, zato pa pošilja Japonska z znano vehemenco blago po smešno nizkih cenah. Saj imajo tudi finski fašisti svoj vzvišeni cilj: izklicati Veliko Finsko s priključitvijo Velike Karelje v trenutku, ko si prisvoji Japonska Sibirijo. Je to sveta zveza somišljenikov. Vročično se oborožujejo, kajti nočejo zamuditi znamenja za rusko-japonsko vojno.

Neverjetno preprosto je vse to? Toda ravno najenostavnejše resnice so navadno tiste, ki nimajo pri ljudeh nikake probojne moči tako dolgo, dokler nimajo bombe in granate probojnega uspeha.

B. K.:

LITERARNE BELEŽKE

Naš knjižni trg zadnjih let je prenapolnjen s prevodi iz raznih literatur. Niti najmanj ni treba povdariti in opozoriti, da je med temi prevodi mnogo, zelo mnogo del, ki ne koristijo niti razvoju slovenskega bralca niti domači literaturi. Razne založbe, ki te prevode izdajajo, nimajo nobenega idejnega programa, kakor si mogoče misli kak njen naiven član, temveč je njih program v osnovi zgolj trgovski.

Mimogrede se je včasih v zadnjih letih pripomnilo, da je originalna literarna produkcija pri nas tako slaba in nikoli ni nihče načel vprašanja s te strani, da bi opozoril na preplavo prevodov in prevajalcev, ki so v svoji materialni borbi hote ali nehote — o tem ne bom razpravljaj — izpodrivali delo slovenskega pisatelja. Založniki in njih uredniki so vedno znova povdarjali, da je bolje izdati prevod dobrega dela iz tuje literature, kakor pa slab original. To je bila teorija in ideologija prevajalske stranke in stranke teh založnikov, toda v praksi niso do danes pravzaprav mogli ničesar podobnega dokazati, kajti resnica je vendarle ta: sodobni slovenski pisatelj še nikoli ni imel tako malo prilike za objavo originalnega dela kakor prav v zadnjih letih. Jaz postavljam stvar z druge strani, v antitezi, kajti mate-

rialno vprašanje, vprašanje honoriranja originalnega dela je bilo v razmerju s prevajalskimi honorarji tako mizerno in tako krivično ter povezano s tako slabimi pogoji, da se je marsikdo rajši odločil za prevod kakor pa za originalno delo. Padec originalne produkcije v zadnjih letih torej ne gre zgolj na rovaš neproduktivnosti slovenskega sodobnega pisatelja — bodisi mlajše ali starejše generacije, temveč ima svoje vzroke tudi v zelo čudnih razmerah na prevajalskem trgu. Naši knjižni založniki so med seboj konkurirali s prevodi — ne pa kot nekoč z originalnimi deli. Za ustvarjanje originalnega dela so dali prekletu malo pobude, in to skoraj brez izjeme, četudi je sodobna slovenska originalna literatura v zadnjih letih na ta ali oni način v odkriti ali zakulisni borbi posameznika, vendarle spravila v javnost nekaj del, ki zaslužijo večjo pozornost in tudi večje priznanje, kakor se je to zgodilo. Kritika tu ni vedno vršila niti lojalne niti vzgojne naloge, ki jo mora vsekakor izvrševati, če hoče biti v svoji osnovi koristna in konstruktivna, saj bi lahko našli primere, kako je z mnogo ostrejšimi in tudi krivičnimi kritikami oplazila slovensko originalno delo, kakšen prevod povprečnega dela pa spremila s slavošpevom. Ozadje raznih takih mahinacij je bilo vedno materialno, kajti založniki se negativnih kritik boje, ker vplivajo pri nas bolj kot drugje precej slabo na prodajo, zato se je pač skušala s te ali one strani organizirati kolikor mogoče pozitivna kritika. Tako je od časa do časa slovenska sodobna kritika — v to štejem vse struje in vsa poročila brez izjeme in ne mislim nikogar osebno — pokazala svoje klikarsko lice, ki pa je izhajalo iz različnega materialnega ozadja. V dnevnih političnih sporih, ki so se prenesli tudi v literaturo, med pisatelje, prevajalce in kritike, se je še poleg tega zgodilo to, da je bila kakšna dobra knjiga, bodisi originalna bodisi prevod — ocenjena slabo, ker je izšla pri založbi, za katero so stali politično reakcionarni delničarji. Pozabilo se je pri tem, da je delničar delničar — pa naj bo te dnevne politične barve ali one — kapitalist ostane kapitalist — pa naj se obleče v katerikoli trenutno simpatično ali antipatično strankarsko barvo — on daje denar, on tudi skrbi, da se mu obrestuje — in če od časa do časa izide v meščanski založbi dobra, progresivna knjiga, je založba ni izdala zaradi njene idejne progresivnosti — temveč zato, ker je bila prepričana, da je zanjo prodajna konjunktura med slovenskimi bralci. To je eno. Drugo pa je to, da so se ravno ob takih primerih vršile hude borbe z nasprotni strani in da se nasprotniki, ki so bili danes na tej ali oni strani, niso pri tej borbi, ki se je včasih vršila tudi za kulisami — posluževali vedno lepega orožja. Nočemo biti sentimentalni in se nad tem posebej zgražati, še manj pa da bi apelirali na etičnost v trgovski konkurenčni borbi — to bi bilo donkijhotstvo — omenjamo to zgolj radi tega, da opozorimo, kako vedno bolj prehaja (in to jasno, kmalu bo čisto odkrito) slovensko knjigotrštvo in založništvo na kapitalistično

osnovo iz malomeščanske sentimentalno idealizirane kramarije, ki si je domišljevala, da ona edina vrši absolutno progresivno kulturno poslanstvo. S prevodi so založniki dokazali, da je tudi literatura dobro trgovsko blago, ki prinaša svoj dobiček in da se tudi iz nje da iztisniti navrednost.

V kavarniški borbi — kajti pri naših majhnih razmerah se marsikatera borba odigra v kavarni — so se zgodili primeri, da je skušala nasprotna stran ožigosati sicer progresivno knjigo ali kakršnokoli delo kot reakcionarno, (ali pa ga je po možnosti iz zadrege sploh zamolčala), ker je izšlo pri njej konkurenčni založbi in pri njenem ali pa tudi po splošnem dnevnem političnem mnenju — reakcionarni založbi, nasprotno pa se je spet založniška in prevajalska struja bohotila s pavovim perjem progresivnosti ob delu, ki tega samo po sebi ni zaslužilo, ampak je hotelo biti progresivno, ker je izšlo tod in tod.

Vse to so bili in so deloma še danes skrajno slabi pojavi naših literarnih in knjigotrških razmer, ki se včasih v svoji ekzistenčni borbi poslužujejo neprimernih sredstev, čeprav smo prepričani, da bi se našla tudi za to knjigotrško-konkurenčno borbo celo primernejša in uspešnejša sredstva. Toda pustimo to. To so za nas vse znaki počasnega razvoja iz malomeščanskih trgovskih razmer v meščanske, zavestno kapitalistične razmere. Najjasnejša lastnost malomeščana je strahopetnost in prikrivanje resničnih dejstev, ki jih zato kaj rad prekrije in preobleče z ideliziranimi oblekami in teorijami, da skrije svoj pravi namen, ki ga razredno zaveden mešan v določenih prilikah ne zanika več. Pri nas pa se gremo velikokrat slepe miši. Jasno se je to pokazalo pred leti, ko je gotova struja z določenim političnim in gospodarskim ozadjem začela dimabesen boj proti kiču, ki pa se je končal naravnost donkihotsko, ker se niso mogli znajti v definiciji, kaj je kič. In tako je ostalo pri starem. Vsak pojav v življenju je mogoče presojati z določenega, trdno osnovanega svetovnega nazora, toda prav tako pa je vsak svetovni nazor podvržen kritiki svoje dobe in njegova progresivnost je odvisna od njegove povezanosti s sodobnimi progresivnimi tokovi človeške družbe. Tako si tudi vsak še tako zveličaven svetovni nazor ne more pripisovati in si lastiti prilastek »progresiven«, če to več ni, kajti v zgodovinskem dogajanju in razvoju časa, življenja, se zgodi, da je bilo nekaj včeraj resnica, danes pa je laž, kakor pravi to zelo dobro Matiček-Figaro.

Knjiga, če je dobra in progresivna, ima svojo vrednost, ne oziraje se na založbo, v kateri je izšla. To je sicer jasna in povsem logična misel, ki je ni treba povdarjati, vendar se to prav pri nas včasih osporava. Gorkega dela ostanejo objektivno tisto, kar so, najsi izidejo tukaj ali tam. Članek, ki ga napišeš jasno in zavestno z določeno idejo ostane objektivno tisto, kar je in najsi izide kjerkoli. Njegovo vrednost in progresivnost sodimo po njem samem. Le eno edino in poglobitno napako imajo naše založbe,

in ta je, da izdajajo pre malo sodobno naprednih knjig. Jasno je, da mislim tu predvsem na socialno književnost. Današnjega človeka, živečega sredi hudih socialnih borb, ki zgnetejo včasih življenjske razmere v kaos, prav gotovo najbolj zanimajo socialna vprašanja, saj so to vprašanja njegovega vsakdanjega življenja, tako osebnega kot družbenega. Pod socialno književnostjo nikakor ne razumem zgolj književnosti, ki se peča s splošno družbenimi vprašanji, s vprašanji, ki jih skuša gledati zgolj kolektivistično, kakor se to kaj rado povdarja, temveč med socialno književnost spadajo tudi dela, ki prav tako in na isti način obravnavajo usodo posameznika, usodo individua in njegovega razmerja do okolice, družbe, razvoja itd., prav posebej pa velja to za osebnosti, v katerih življenju in delu se zrcali ali se je zrcalilo življenje določenega okolja, razreda ali družbe itd.

*

Pred kratkim je izšel pri nas (lep prevod sta oskrbela Borko in Berkopec, izdala pa ga je Tiskovna zadruga) Olbrachtov roman »Hajduk Nikola Šuhaj«. To je delo, ki ga moramo z veseljem prebrati, kljub temu, da je ponekod močno romantično, toda to ni dekadentna romantika umirajočega meščanskega in malomeščanskega intelektualizma, to je zdrava, ljudska, kmečka romantika, ki izhaja iz preprostosti kmečkega življenja in ne kakor »meščanska« romantika, ki je je polna svetovna književnost zadnjih štiridesetih let, izhajajoča iz meščanske prenasičenosti. Tudi med romantiko in romantiko je razlika in če je lani na ruskem pisateljskem kongresu vzkliknil Gorkij, da mora socialistični realizem vsebovati tudi romantiko, revolucionarno romantiko, romantiko v progres usmerjenega človekovega dela, je prav gotovo mislil tudi na podobno, če ne že isto ljudsko, preprosto in pristno romantiko, ki diha iz pričujočega Olbrachtovega romana.

»Hajduk Nikola Šuhaj« je kakor ljudska pesem povest o ljudskem junaku, ki je radi svojih dejanj in radi gospodarsko in kulturno zaostalega okolja, v katerem je živel in deloval, postal naravnost legendarna osebnost in priljubljen pesniški motiv podkarpatske ljudske domišljije. Nikola Šuhaj je res živel in Olbracht je kljub vsej romantiki skušal ohraniti verno njegovo zgodovinsko podobo. Kot sin bednega podkarpatskega kočarja je moral med vojno v avstrijsko armado, iz katere pa je kaj hitro dezertiral in preko prevrata v tako zvano nacionalno osvobodilno vojsko postal ljudski hajduk. Iz vojaščine in fronte je prinesel v svoje hajduško življenje puško in strelsko spretnost. V zadnjem letu pred njegovim tragičnim koncem je vojaška in orožniška oblast organizirala naravnost ogromne pohode proti njemu — toda vse to jim ni nič pomagalo, ujeti ga niso mogli. Šele izdajniška ljudska roka dveh bivših njegovih tovarišev mu je zadala zahrbtni smrtni udarec. Zaradi spretnosti, ki jo je pokazal pred svojimi zakonitimi nasledovalci, je med ljudstvom nastala legen-

da, da je imel čarobno zeleno vejico, s katero je odganjal krogle orožnikov, kakor »odganja gospodar v junijskih dneh roječe čebele« (str. 7). V krajih, kjer je živel, so še pragozdovi, v katerih še živi stari paganski bog, kakor pravi Olbracht, ki hoče s tem samo povedati, da je to podkarpatsko okolje Nikolaja Šuhaja še daleč vstran od prave moderne prosvitljene kulture in samo v tej zvezi je tudi mogoče razumeti, kako se je v preprosti ljudski domišljiji, ki jo tako kulturno zaostalo okolje proizvaja, resnični Šuhaj izprevrgel v legendarnega junaka, kakor se je to zgodilo z različnimi zgodovinskimi osebnostmi v srbski narodni pesmi. Na Šuhajevem življenju lahko studiramo problem, kako določeno okolje proizvaja določeno mišljenje. Olbracht s točnim datumom (16. VIII. 1921) zabeleži Šuhajevo smrt. To, kar je o njem napisal, bi lahko imenovali nekakšno malo v leposlovni način prenešeno monografijo o človeku iz ljudstva, ki je »bogatinom jemal in siromakom dajal in ni nikdar nikogar ubil razen v silobranu ali iz upravičenega maščevanja« (str. 7).

Vse, kar nam Olbracht pripoveduje o tem povojnem ljudskem junaku, ki bi ga pri nas lahko primerjali s pokretom zelenega kadra, je tesno povezano z resničnim življenjem Podkarpadske Rusije in z ljudstvom, ki tam živi in roboti razrednim izkoriščevalcem. Nekatero osebo iz Olbrachtovega dela še danes žive. Omenim samo od njega tako ljubljeno dekle Eržiko, razne njegove pajdaše in sorodnike, čeprav se je od njegove smrti resnična njegova podoba zelo zavila v kopreno ljudske domišljije. Lahko rečem, da je Olbracht spretno pokazal i to ljudsko kopreno okoli Šuhaja i njegovo resnično podobo. V njegovem delu lahko pri paznem branju opazujemo, kako se življenjska resničnost v določenem, pragozdnem okolju ovija s kopreno ljudske domišljije, ki sredi težke socialne borbe začenja v Šuhaju gledati naravnost simbolno podobo svojega težkega socialnega stanja in svojega velikega hotenja po socialni osvoboditvi. Odpor proti socialni krivici je v tem mračnem okolju individualističen. Velikega organiziranega pokreta, ki bi bil trajen in trajno družbeno odločilen v tem okolju na osnovi ideologije, ki jo determinira uprav to okolje, ni mogoče ustvariti in mora zapasti isti usodi, kakor so zapadli vsi srednjeveški kmečki punci. Ves pojav Nikolaja Šuhaja je zato ravno osredotočen okrog njegove osebnosti in ko začnajo proti njemu samemu delovati vladajoče družbene sile, je jasno, da mora pasti. In vse skupaj se strne v tako strašno tragičen konec, ki je zaradi determiniranosti ljudi, živečih v pragozdnem okolju, naravnost usoden po primeru grške žaloigre. Človek ob Olbrachtovem pripovedovanju naravnost drhti pred strašnim Šuhajevim koncem, ki pa mora priti in je tako nujen in jasen kot matematično pravilo.

Mogoče bi si včasih želeli večje poglobitve v socialnih problemih, mogoče bi tu in tam Olbracht lahko bolj razčlenil razredno borbo, ki se vrši v Šuhajevi domovini, da bi bolj jasno in

neposredno začutili socialna nasprotja, ki so rodila resnično in legendarno Šuhajevo osebnost, tudi izhod iz njih bi potem spoznali jasneje in določneje, toda ob moči njegovega ljudskega pripovedovanja, ki je kakor ljudska kronika iz Podkarpatske Rusije, poetičnost, ki ni nikoli intelektualno napihnjena, ampak je poetičnost ljudskega rapsoda, lahko človek najde vse neizgovorene misli v miselni reakciji, ki jo vzbuja v njem Olbrachtovo pripovedovanje. Prav zato je treba znati to knjigo brati.

Zakaj se je Šuhaj spremenil v pravljico in to sredi meščanske civilizacije 20. stoletja? Zato, ker je podkarpatski bajtar, pastir, v njegovem življenju zaslutil podobo svoje resničnosti, svojega bivanja in iz tega izhajajoče zavesti, hrepenenja, misli itd. Olbracht pravi: »Nikolaj Šuhaj se je spremenil v pravljico. V pravljico o boju za svobodo. Kajti bil je prijatelj zatiranih in sovražnik gospode in ko bi živel (tako misli ljudska domišljija tega okolja B. K.) bi ne bilo na svetu toliko bede.« (Str. 254.)

Kakšna je ta Podkarpatska Rusija, o kateri se od časa do časa toliko piše, ker se zanjo zanimata tako madžarski fevdalec kot poljski šlahčič in jo skušata spuntati češkemu kapitalizmu? Še pred kratkim je prišlo v nekem kraju do hudega spopada med izterjevalci davkov in kmeti tako, da so se bile prave bitke. Veliki praški dnevnik »České slovo« je ob tej priliki prinesel uvodni članek pisatelja Olbrachta, ki si je tako s svojim romanom o Nikolaju Šuhaju, kakor tudi s svojim poznavanjem in studijem razmer v Podkarpatski Rusiji, priboril ime najboljšega češkega poznavalca Podkarpatske Rusije. To, da je češka javnost ob težkem socialnem in nacionalnem političnem problemu, ki je ob prej povedanih nemirih ponovno razburil javnost, priča o tem, kakšno vlogo pripisujejo drugod pisatelju...

Olbracht je na koncu romana dal takle popis krajev, v katerih je živel Šuhaj in kjer žive njegovi vrstniki še danes: »V ozkih dolinah, na pobočjih, kjer so pustili gozdovi košček sveta lokam, ali pa gori na planinah, žive ljudje. Stanujejo v bajtah, podobnim hišicam na kurjih nogah, ali če so v gručah, družini rdečkastih jurčkov pod brezami. Može diše po vetru, žene po dimu izb. Pastirji in drvarji so, kajti do sedaj se še niso povzpeli na stopnjo poljedelcev, a pluga v teh krajih do sedaj še niso izumili. Ti ljudje so potomci pastirjev, ki so pobegnili v nepristopne gore takrat, ko so tatarski kani vpadali na ukrajinske ravnine; so pravniki puntarskih podložnikov, ki so pobegnili pred korobači in vislicami podžupanov in atamanov gospoda Jožefa Potočkega; pravniki upornikov, ki so se uprli odiranju romunskih bojarjev, turških paš in ogrskih magnatov, očetje, bratje in sinovi umorjenih v klavnicah avstrijskih cesarjev in sami sedaj mučeni od židovskih oderuhov in novih čeških gospodarjev. In vsi so v jedru duše hajduki, kajti to je edini način obrambe, ki ga poznajo, obrambe, ki pomaga za teden dni, za mesec, za

leto — za dve leti kakor pri Nikolaju Šuhaju... Kaj zato, če je ta obramba draga, če ne stane nič manj nego življenje! Mar je življenje večno? Samo enkrat te je mati rodila, samo enkrat umreš. In v vsaki kaplji njegovih žil živi medel spomin na nekdanje krivice in žgoča zavest sedanjih krivic, in v vsakem njihovem živcu je divje hrepenenje po svobodi...«

Tako je zapisal Olbracht o teh krajih in ljudeh svojo besedo in svojo ljubezen in s svojim delom dokazal, kako je treba pisati o ljudstvu, kako je treba čutiti z njim in ga ljubiti. V romanu »Ana« je že pred leti napisal eden izmed najboljših čeških socialnih romanov o proletarskem dekletu, skozi in skozi razredno gledan in mogoče časih nekoliko prenasilno tendenčen, vendar vključ vsemu proletarski socialni roman velikega formata, v »Šuhaju« pa je dal sodobni češki literaturi ljudski socialni roman, ki ga slovenska literatura ni ustvarila niti o rokovnjačih, ki so šuhajevščini soroden pojav naše preteklosti, niti o danes že pozabljenih podvigih zelenega kadra.

Balder Olden:

DEKLETA V BAKU

Nemški pisatelj nam v tem kratkem članku pokaže, s kakšno težavo se mora boriti kultura pri zaostalih azijskih narodih prav, kar se tiče osvoboditve ženske. — Op. ur.

Baku leži ob Kaspiškem morju, ozek trak zemlje med brezupno kamenito pustinja in pustim zalivom, kjer se mlakuže nafte zeleno-modro svetlikajo in kjer vse diši po nafti. O tem mestu je nekaj let pred vojno pisal Maksim Gorki:

»Petrolejska polja so mi ostala v spominu kot genialno napravljena slika temine. V sredi med stolpi za vrtanje so ležala dolga nizka, iz rdečega in sivega neobdelanega kamenja površno zgrajena stanovanja predzgodovinskih ljudi. Še nikoli nisem videl toliko nesnage in umazanosti okoli človeških bivališč, toliko razbitih šip v oknih in toliko revščine v votlinam podobnih sobah. Nikjer cvetja, nikjer zelenja...«

Tega stanovanjskega pekla danes ni več. Veliko, podesetorjeno proti predvojnemu času, je število stolpov za vrtanje, ki imajo obliko piramide. Iz petrolejskih polj mole v višino in zdijo se primitivni in slabotni, visoki do trideset metrov, vrtalo pa doseže 3000 metrov globoko v zemlji ležeče petrolejske vrelce. Zdaj delavci ne stanujejo več na petrolejskih poljih. Stanujejo v mestu Baku, ki je nastalo tako hitro, kakor le katero mesto zlatoiskalcev v Ameriki. Grajeno je zračno, ima široke ulice, dreverede, mnogo zelenih trgov, okrašeno je z neštevilnimi cvetličnimi gredami. Zrak je od nafte prenasičen; ob prihodu se vleže na srec

in možgane, kar pa ni mučno, temveč le čudno omamljeno. V kratkem času se človek privadi temu in tudi delo na stolpih, kjer tečejo potoki zeleno-kovinske nafte, ne smatrajo za zdravju škodljivo. Možje, žene in dekleta delajo tu ves delovni dan; v poletnih večerih so nasadi krog pristanišča polni veselih, okopanih ljudi kot v mestih ob sredozemskem morju, nad katerimi se meša svež duh soli z vonjem cvetja. Ko se pokaže mesec, se sliši godba in petje. S pisanimi lučmi okrašeni motorni čolni, na katerih je zasedeno vsako mesto, vozijo v noč, dekleta in možje, ki so pri delu bili enakopravni, uživajo enako in nemoteno svojo mladost, kot se jim zdi prav.

Tako je danes — ni pa bilo pred desetimi leti. Baku leži v rusko-turški republiki Aserbejdžanu in čeprav je tu zahteval prevrat brezmejno število žrtev, čeprav je bila kamenita puščava prepojena s krvjo osvoboditeljev, je vladal tu še pred desetimi leti temno-zelotski islamski duh. Zakoni so bili spremenjeni, ekonomska tla preorana, vera je postala privatna stvar posameznika, toda pod novozgrajenimi strehami je divjalo staro, kruto haremsko strahovanje.

Dekleta so pošiljali v verske zavode, toda prepovedano jim je bilo učiti se čitati in pisati, ker bi deklet, ki ni analfabetka, moglo s pomočjo pisem dobiti zvezo z zunanjim svetom, moglo bi pobegniti iz domače hiše in spraviti družino v sramoto. Dekleta so bile očetove sužnje, ko so pa dorastla, so prišle v suženjstvo moža, ki jim je bil določen, in katerega pred poroko morda nikdar niso videle. Dekleta in žene niso smele nobenemu tujemu možu pokazati obraza, zagrnjene so gledale skozi okno na cesto, zagrnjene in zastražene so hodile po poteh, ki so jim bile dovoljene, iskati delo jim je bilo prav tako prepovedano kot knjiga in časopis. Po državljanskem zakoniku so se smele ločiti, a za to niso vedele. Iz ječ je že zdavnaj izginila knuta, toda v haremu je še zmiraj vladal mohamedanski bič. Babic in zdravnikov ni bilo v stari turški državi, pokazati se možu, pa čeprav je zdravnik, je prepovedala tajno čuvana vera.

Prodiranje v ta srednji vek se je vršilo silno počasi. »Centralni ženski klub« ki so ga po vojni ustanovili, se je lotil organiziranja šol. Otvorili so razne tečaje in iskali slušateljice — možje so smeli podučevati samo tisti, katerih niso več smatrali za možje, in tako je zasedel kateder štab starcev. Toda to, kar so prinesli, je bila vzlic temu luč; kar so sprejele njihove maloštevilne gojenke, je prodiralo skozi trdo kamenje v daljino. Razredi so se polnili vedno bolj, z odprtimi očmi so sedela dekleta pred svojimi sivimi apostoli in mnogo let po vojni se je prebudila v njih srcih volja po spremembi šeg. Slušateljice se niso mogle načuditi, da v drugih deželah fante in dekleta skupno vzgajajo, da oboji tekmujejo pri učenju, da so dežele, v katerih goje tudi žene sport, da hodijo nezagrnjene, obiskujejo gledališča, se udele-

žujejo shodov, javno govore in da se sploh udeležujejo v javnem življenju.

Rodbinskim očetom, bratom in zakonskim možem se je zdelo, da se kuha strup, ko je prišlo na dan, kaj oznanjujejo v ženskem klubu. Razširjali so novice, da je ženski klub javna hiša, obiskovati ga, je postalo življenjsko nevarno. Dogodilo se je, da so zlivali na hiteče dijakinje vrelo vodo, ščuvali na nje pse — pripravljene so morale biti na smrt, če so hotele javno nastopati, ali če so nosile kratke sportne obleke s kratkimi rokavi; še vedno je bila misel na prostovoljno ljubezensko zvezo tudi najpogumnejšim ženam popolnoma tuja.

Vzlic temu je doraščala že generacija deklet, ki je prelomila v notranjosti z vsem in silila tudi v odkrit boj, skupina upornic, ki so bile pripravljene tudi na mučenje. Poznali so jih po imenih, bile so izobčene, spoštovali so jih manj kot prostitutke, mišliti na zakon ni smela nobena od njih.

V letu 1928 je sklenila dvajsetletna Sarial Haliliva žrtvovati življenje za osvoboditev žena. Pobegnila je od doma, sklicevala shode in stopila na tribuno, da bi oznanjevala emancipacijo žene. Šla je nezagrnjena v gledališče, pisala manifeste v stenske časopise v klubu in univerzi, v katero so imeli dostop samo fantje, pokazala se je na kopaliskem obrežju v kopalni obleki, hodila je na sportne prostore!

Da bo mogla agitacijo vršiti le malo dni, je vedela. Oče in bratje so jo ujeli, sodili jo in jo obsodili na strašno smrt: razsekali so jo živo na kose. To se je zgodilo l. 1928. Toda zadnja strašna ura v Sarialinem življenju je postala izhodišče za novo kulturno zgodovino Aserbejdžana.

Oskrunjeno telo Sariale so odvzeli staršem in ga položili v klub na mrtvaški oder, ob njem je stala častna straža noč in dan. K mrtvi mučenici so prihajale množice deklet in žena. Sodišče je Sarialine morilce obsodilo na smrt in od takrat si muslimanski očetje in bratje niso več upali zoperstavljati zmagovitemu pohodu kulture. Danes studirajo fantje in dekleta v skupni predavalnici, sedijo na eni klopi, danes je že 80% vseh žena izobrazbenih; medtem ko je študiralo l. 1920 devet študentk, jih je študiralo l. 1933. 1044 že na univerzi. Sedaj je v deželi 300 babic; ženski klub ima 150 podružnic. Iz stenskih časopisov je izšlo lepo število pisateljic in novinark in predsednica vrhovnega sodišča je ženska itd. Mnogo je inženjerk, ki delajo na petrolejskih poljih, ravnateljic tovarn, zdravnic in celo pilotk. Dekleta, ki so igrale v teh osvobodilnih bojih odločilno vlogo — mnoge izmed njih so stare sedaj komaj 25 let — tvorijo občudovan elitni del družbe, in med tem, ko so prej z dvajsetimi leti »obsedele«, se trgajo sedaj zanje povsod.

—r—š—: **HITLER, ARAKI IN DR. DERGANČ**

(Še k ustanovitvi »Filozofskega društva«.)

V 3. številki našega lista je Ivo G. napisal sicer že epilog k ustanovitvi »Filozofskega društva«, toda po mojem mnenju je ta dogodek v razvoju slovenske malomeščanske in meščanske ideologije vendarle tako važen, da si ga ogledamo še nekoliko podrobneje.

V današnjem zgodovinskem momentu je vsako zbiranje sil v večje enote, v organizirane skupine tak pojav, da ga moramo nujno oceniti po njegovi socialni vsebini, t. j. po mestu, ki ga zavzema v današnji meščanski, v razrede razcepljeni družbi: določiti moramo sedanji objektivni pomen pojava in smer v kateri se bo razvijal v bodoče. Edino taka ocenitev je konkretno uporabljena metoda materialistične dialektike, vse drugo je prikrit filozofski idealizem in politični oportunistem.

V štev. 30 z dne 13. februarja 1935 dnevnika »Jutro« ugotavlja Lojze Potočnik, da je »naša javnost že zvedela, da je bila 27. januarja t. l. ustanovljena v Ljubljani nova znanstvena združba »Filozofsko društvo«, ki ima svoj sedež v Ljubljani in čigar teritorialni obseg je dravska banovina.« Nadalje razlaga namen, cilje in sredstva tega društva. Prvi namen je pospeševanje znanstvenih filozofskih disciplin. Povdariti je treba, da navaja med temi disciplinami L. Potočnik tudi sociologijo. Med drugimi nameni in cilji ali smotri »Filozofskega društva«, kakor pravi Potočnik, je smoter tudi v tem, »da bo v ljudstvu, v narodu vzbujalo, netilo in gojilo smisel za filozofske resnice.« Kar se sredstev tiče, prosi društvo tako moralne kakor gmotne podpore pri javnosti.

Da dobiva društvo vsaj moralno, če že ne gmotne, podporo pri »javnosti«, dokazuje to, da je razglasil njegovo rojstvo tudi »Slovenec« z dne 19. februarja 1935, ki pravi, da ima »Filozofsko društvo« »... še drugo poslanstvo, da namreč vrši naloge, ki so filozofiji dane, v kolikor naj bo filozofija tudi znanost za življenje.« V naštevanju tistih, ki naj društvo moralno in gmotno podpro, je »Slovenec« konkretnejši, ker navaja med njimi »zlasti še oblasti«.

V drugi, »Slovenčevic« izjavi je torej govor o nekih »nalogah, ki so filozofiji dane«, in ki naj jih »Filozofsko društvo« vrši, po prvi, »Jutrovi« izjavi pa bi bile te »filozofiji dane naloge« v »vzbujanju itd. smisla za filozofske resnice med ljudstvom, med narodom.«

Po Lojzetu Potočniku bi bile torej »filozofiji dane naloge« vzbujanje itd. smisla za filozofske resnice. Kakšne so te filozofske resnice, tega nam Potočnik ne pove natančneje. Toda zgodilo se

mu je kot nemškemu fašizmu, glasniku nemškega imperialističnega finančnega kapitala. Še preden se je Hitler čutil dovolj zavarovanega z močno oboroženo nemško buržoazijo, je že prenapgli Hugenberg prišel v Londonu z zahtevo po Ukrajini in kolonijah. S tem je postavil na laž vse miroljubne besede gg. Hitlerja, Goebelsa in Co. ter prehitro razkril karte, ki bi jih moral izvleči iz skrivnih žepov svojega čarovniškega diplomatskega fraka šele v trenutku, ki bi bil za nemški finančni kapital najugodnejši.

Tak Hugenberg je v primeru »Filozofskega društva« dr. Fr. Derganc. Tako Potočnik v »Jutru« kakor —c v »Slovenec« skrivata še 13. II. in 19. II. 1935 svoje karte. Toda ni jima pomoči, ker jih je že 2. februarja 1935 Derganc v »Jutru« popolnoma razkril: namen društva ni vzbujanje itd. smisla za filozofske resnice, temveč borba proti čisto določeni znanstveni resnici, proti historičnemu materializmu, kakor se izraža Derganc, oziroma proti dialektičnemu materializmu. Današnji slovenski profesorski filozofiji dana naloga je torej borba proti dialektičnemu materializmu. Derganc sam sicer še ni trdno prepričan, ali že izpolnjujejo naši najodličnejši filozofi (»Slovenec«, 19. febr. 1935) to povelje, ker še sprašuje, »ali ne prehaja historični idealizem prav za prav v ofenzivo proti historičnemu materializmu«, »Slovenec« poročevalec pa vé že več o tem in je o tej borbi bolj prepričan, ker prosi za podporo, tako moralno kakor g m o t n o, »zlasti še oblasti«.

V svojem poročilu o Sovrétovem prevodu »Dnevnika cesarja Marka Avrelija« (»Jutro«, 7. novembra 1934: Stoiški bog) je zapisal dr. Derganc: »Priatelj, ali nič ne bereš in ne zasleduješ modernega razvoja? Na zadnjem I. internacionalnem filozofskem kongresu v Pragi je razpravljala posebna sekcija o mejah religije in filozofije ter javno urbi et orbi naznanila, da je materializem v znanosti popolnoma premagan, za vedno pokopan in izločen kot predmet resne diskusije. In neki filozof je celo pristavil, da je filozofija samo sekularizirana teologija.«

Zanimiva je sicer jezikovna konstrukcija »zadnji I. (prvi) internacionalni kongres«, vendar je mnogo važnejše dejstvo, da je bil za drja. Derganca dne 7. novembra 1934 »materializem v znanosti že popolnoma premagan, za vedno pokopan in izločen kot predmet resne diskusije,« dne 2. februarja 1935, torej 4 mesece pozneje, pa ga je isti dr. Derganc spet izkopal, se začel boriti proti njemu in po izjavi istega drja. Derganca se je historični materializem šele začel umikati nadmoči historičnega, kolektivnogenetičnega idealizma. To je klasičen primer za ugotovitev, ki jo je pribil takoj v uvodu k svojemu delu »Materializem in empiriokriticizem« V. Iljič: »Vsak bravec, ki količkaj pozna filozofsko literaturo, vé, da je težko najti danes profesorja filozofije (ali teologije), ki se ne bi na ta ali oni način bavil neposredno ali posredno s pobijanjem materializma. Stokrat in tisočkrat so že

bili razglasili, da je materializem premagan, in vendar ga pobijajo še dalje sto in prvič oziroma tisoč in prvič.«

Da je profesorska filozofija popolna teologija, kot trdi Iljič, priznava tudi dr. Derganc tako v stavku, »da je filozofija samo sekularizirana teologija«, kakor v nadaljnjem odstavku, ko pravi: »Z obnovo religiozne zavesti je oživelo tudi znanstveno zanimanje za pojem božanstva.« In s tem dejstvom, da je povezal dr. Derganc borbo proti dialektičnemu materializmu z borbo za versko obnovo in za filozofijo, ki ni nič drugega kot teologija, je pridružil in vključil »Filozofsko društvo« nazadnjaškemu pokretu naše dobe, ki vodi politično v fašizem. Nikakor ne moremo trditi, da so dr. Dergančeva izvajanja zavestno in hote usmerjena v fašizem; s tem bi mu osebno preveč pripisovali, ker se sicer rad obdaja s frazersko in konfuzno navdahnjenim izvajanjem. Če pa mu ta njegov filozofski plašč slečemo, spoznamo, da so njegove izjave v osnovi ne razlikujejo od izjav Hitlerja, ki jih je izrekel 23. marca 1933 pri otvoritvi državnega zbora, ko je govoril svoj programatični govor kot državni kancler. Vodja nemškega fašizma je bobnel: »Na vseh poljih našega zgodovinskega in kulturnega življenja moramo zgraditi most od preteklosti do bodočnosti. Ponižno spoštovanje velikih mož moramo nemški mladini kot sveto oporoko spet vbiti v glavo. S tem, da se je vlada odločila, uničiti politični in moralni strup, ki zastruplja naše javno življenje, ustvarja in zagotavlja pogoje za zares globoko obnovo verskega življenja.

Skrb vlade je posvečena odkritosrčnemu sožitju med cerkvijo in državo; borba proti materialističnemu svetovnemu nazoru, borba za resnično ljudsko skupnost služi tako interesom nemškega naroda kakor blagru naše krščanske vere.« (»L'Europe Nouvelle«, 1933, št. 791, str. 332 sl.). Borba proti materializmu in sicer čisto določenemu materializmu, dialektičnemu materializmu, čeprav Hitler na tem mestu ne pove izrecno, in verska renesanca, to sta dve važni sestavini nemškega fašizma in, kakor smo videli po izvajanjih dr. Derganca, sestavini mladega »Filozofskega društva«, če se seveda »Filozofsko društvo« ne bo odreklo drja. Derganca in ga zatajilo, kar se pa do danes še ni zgodilo.

General Araki, eden najodličnejših voditeljev japonske vojaške kaste, bivši vojni minister in kandidat za bodočega diktatorja, je zapisal v svojem programu gesla: »Dol s krivim naukom materializma! Uničite vse nenravne struje!« Istočasno se bori za obnovo stare budistične vere, ker je ta nauk v sistematičnem nasprotju s socializmom in ateizmom. Socialistični pohlep po materialnem bogastvu ni vrgel v kaos samo Rusije, temveč ves svet. Araki na Japonskem postavlja temu pohlepu nasproti organiziran red, ki se rodi iz vere v boga, iz prostovoljne službe narodu, iz požrtvovalnosti itd. Da, Araki je pisal celo: »Sedanji položaj na Daljnem Vzhodu in položaj na vsem svetu narekuje Japonski nujnost, da dela. Mnenja sem, da je mandžur-

ski dogodek v tem smislu velikega pomena. Japonska je na božji migljaj (podčrtal —r—š.) že napravila prvi korak naprej. Borba proti dialektičnemu materializmu in za versko obnovo je torej tudi v arakizmu (japonskem fašizmu) važna sestavina; torej ni nikake velike razlike več med dvema celo tako oddaljenima pokrajinama na svetu kakor sta Slovenija in Japonska. Kapitalizem v svoji zadnji etapi — v imperialistični dobi — je razmere na svetu močno poenostavil. Hitler, Araki in dr. Derganc — to so tri fašistične ideologije, ki se razlikujejo med seboj le po neznatnih potezah na površini, ki imajo svoj razlog v različnih geografskih razmerah in različnih zgodovinskih poteh: bistvo pa je isto in to bistvo nam nehote in v nepopolni analizi razkrije dr. Derganc, ko pravi: »Ritmično obnovo pa prav izdatno podpira sodobno psihološko razpoloženje v stiski politične, socialne in gospodarske krize. Izčrpane in onemogle duše vzdihujejo in omagujejo pod bremenom neznoznega trpljenja. Ob naraščajočem oboroževanju in zadolževanju na zemlji ugaša zadnja nada. Tukaj ni nobene rešitve! (Podčrtal —r—š.) Avtomatično se odbija nihalo od težke in omejene zemeljske materije proti neskončnosti duha, od zavestne nemoči proti podzavestnim slutnjam drugega, boljšega sveta. To vse poteka logično in nujno!« (»Jutro« 1. novembra 1934: Stoiška vera.)

Marx in Engels sta zapisala v »Nemški ideologiji«: »Misli vladajočega razreda so v vsaki dobi vladajoče misli, to se pravi, razred, ki je vladajoča materialna sila družbe, je obenem njena vladajoča duhovna sila.« (K. Marx: Der historische Materialismus, II. zvezek, str. 37. Kröner Verlag.) In vsaka sprememba v ekonomskih osnovah (materialna sila) vladajočega razreda vtisne pečat tudi ideologiji tega razreda. Buržoazija v dobi gnilega kapitalizma, v dobi imperializma, se zavestno izogiba vsaki konkretni analizi položaja, v navalu strahu pred propadom pa vendarle podzavestno izblebeta resnico, le da ji da napačno obliko. Buržoazija govori o propadu kulture, o propadu znanosti itd. nasploh, ker smatra vedno svoj mezdni sistem, svojo zgodovinsko omejeno družbeno formacijo za absolutno. Buržoazija kljub najočividnejšim dejstvom noče uvideti, da propada sama njena znanost, njena kultura itd. V tej svoji smrtni borbi se zateka k zadnjemu sredstvu, ki ga je že tolikrat preskusila za svojo rešitev — k veri in cerkvi. To dejstvo je izrekel dr. Derganc v svojih mističnih besedah: »Avtomatično se odbija nihalo... proti neskončnosti duha itd.« Dovršeno je izrazil to dejstvo Iljič v besedah: »Na odsihajoči veji sedeča buržoazija se druží z vsemi preživeli se in odmirajočimi silami, da bi ohranila omahujoče mezдно suženjstvo.«

»Filozofsko društvo« obljublja biti po dosedanjih javnih izvajanjih svojih zagovornikov koncentracija vse reakcionarne filozofije v Sloveniji, obljublja biti središče, okoli katerega se

bodo zbirale vse reakcionarne (torej tudi fašistične) ideologije, preoblečene v filozofsko obleko. Tega dejstva marksist ne sme prezreti in mora vsa sredstva svoje znanstvene metode prilagoditi tem novim pogojem. Nasprotnik pa je kljub koncentraciji olajšal dialektičnemu materializmu boj, ker ne bo več treba deliti sil na posamezne zastopnike reakcionarne filozofije: Dergance, Vebre itd., temveč bodo vsi udarci odslej lahko zadevali celoto.

N. Buharin:

NEKAJ O GLASBI

Umetnost je ravnoliko produkt družbe kot znanost, ali kak poljuben produkt materialne produkcije. Če govorimo o umetnikih, nam postane to jasno. A umetnost je produkt družbenega življenja tudi kot posebna vrsta duševnega delovanja. Ravnoliko kot znanost se lahko razvija le pri neki določeni višini produktivnosti dela, ker sicer usahne in zamre. Preiskovati hočemo, kako določa gibanje družbenega življenja umetnost. Toda najprej si moramo biti na jasnem o tem, kaj je umetnost, v čem je njena temeljna vloga v družbi.

Videli smo, da znanost sistematizira človeške misli, jih urejuje, razjasnjuje, osvobaja protislovij, da sešije iz delcev spoznanj, iz majhnih koščkov blaga celo obleko znanstvenih idej in teorij. Vendar pa človek, ki je družabno bitje, ne misli samo; človek tudi čuti: trpi, uživa, obžaluje, veseli se, obupuje itd.; njegove misli zamorejo biti neskončno komplicirane in fine, njegova duševnost je uglašena zdaj tako, zdaj drugače. Umetnost sistematizira ravno ta čuvstva in jih izraža z umetniškimi oblikovanjem, ali z besedo, ali z zvoki, ali z gibi (n. pr. ples), ali s pomočjo katerihkoli drugih sredstev (n. pr. v arhitekturi). Dá se to tudi drugače izraziti; reči moremo, da je umetnost sredstvo za »podružbljenje čuvstev« ali kot L. Tolstoj (v knjigi: »Kaj je umetnost?«) popolnoma pravilno definira sredstvo emocionalnega »okuženja« ljudi. Če slišite n. pr. kako glasbeno delo, ki izraža neko določeno duševno občutje, boste vi in vsi ostali poslušalci od tega občutja že prevzeti, »okuženi«; kar je bilo prvotno občutje enega samega človeka, je postalo lastno mnogim, preneslo se je na nje, vplivalo na nje, jih inficiralo. Duševno stanje, čuvstva so bila v tem slučaju »podružbljena«. Na to naletimo lahko tudi v vsaki drugi panogi umetnosti: v slikarstvu, arhitekturi, pesništvu, kiparstvu itd.

Sedaj je razumljivo, kaj je umetnost: umetnost je sistematizacija čuvstev, ki smo jim dali neko obliko. Razumljiva je tudi neposredna vloga umetnosti kot sredstva za podružbljenje teh čuvstev, njih prenos in razširjanje v družbi.

S čim je umetnost določena v svojem razvoju? Katere oblike odvisnosti od gibanja družbenega razvoja najdemo tu? Da moramo odgovoriti na to vprašanje, moramo opazovati katerokoli vrsto umetnosti, naj bo to glasba, in jo razčlenimo v njene sestavne dele. Našli bomo približno sledeče elemente: 1. stvarno-materialni del, v prvi vrsti glasbeno tehniko; sem spadajo glasbeni inštrumenti in tudi sistemi glasbenih inštrumentov (n. pr. v orkestru, v kvartetu itd.; tu spominja kombinacija inštrumentov na kombinacijo strojev v tovarni); sem spadajo tudi taki stvarni simboli in znaki, kot n. pr. note, notne knjige i. dr.

2. Organizacija ljudi; sem prištevamo vse mogoče načine združevanja ljudi v teku glasbenega delovanja (razvrstitev ljudi v orkestru, v zboru, v procesu glasbenega vstvarjanja; na drugi strani vsa mogoča glasbena društva, družbe i. dr.)

3. Formalni elementi v glasbi; sem lahko štejem ritem, harmonijo (v likovni umetnosti — simetrijo) itd.

4. Spada sem metoda ali način kombiniranja različnih oblik, konstrukcijski princip, ono, kar imenujemo v umetnosti stil; v nekem daljnem pomenu govorimo lahko o tipu umetniške oblike;

5. se priključi »vsebina« umetnine, ali če opazujemo ves tok ali smer, vsebina umetnin: v glavnem ni tu govor o tem, k a k o se predstavlja, ampak k a j se predstavlja, torej gre za izbiro predmeta (sujet-a) predstave.

6. H glasbi lahko končno kot »nadstavbo nadstavbe« prištevamo tudi teorijo glasbene tehnike (n. pr. nauk o kontrapunktu itd.).

Zasledujemo sedaj različne odvisnosti med razvojem glasbe in splošnim družbenim razvojem, ki temelji na ekonomskem in tehničnem razvoju.

1. Govorili smo že o tem, da je predvsem potrebna neka določena višina produktivnih sil, da se umetnost kolikor toliko razmahne. To je razumljivo brez vsakršne razlage.

2. Potrebna je neka določena atmosfera v družbi, da se iz neštevilnih oblik nadstavbe razvije ravno umetnost in v njej še posebno glasba. Videli smo pri obravnavanju vprašanja tehnike in umetnosti n. pr., da se pri Grkih V.—IV. stoletja tehnične znanosti sploh niso razvijale, dočim je filozofsko tuhtanje izredno uspevalo. »Nadstavba« se v splošnem razvija toliko hitreje, čim hitreje se razvija tehnika. O tem ni dvoma. Ravno tako brez dvoma pa je tudi, da iz tega nikakor ne sledi, da nadstavba e n a k o m e r n o napreduje (oziroma v danih prilikah n a z a d u j e). Tega ni niti v materialni produkciji. Nikakor ni potrebno, da izdelava klobas napreduje v isti meri kot gradnja lokomotiv ali izdelava ricinovega olja. Nasprotno, navadno je tako, da se gotove vrste produkcije hitreje razvijajo, druge počasneje, in lahko se zgodi, da nekatere vrste iz določenih vzrokov popolnoma izginejo. Enako je tudi pri nadstavbi. V Atenah V. stoletja

je stala tehnika nizko, spekulativna filozofija pa zelo visoko. V Ameriki XX. stoletja je ravno nasprotno tehnika na višku, dočim je filozofija na zelo nizki stopnji. Ali primer v glasbi. V prejšnjih stoletjih so zelo gojili cerkveno petje (kot sestavni del glasbe). Sedaj bi pa morali dokaj časa iskati, da bi našli nekaj plešastih, zaprašanih starcev in bogaboječih starih žensk, ki bi ljubili cerkveno petje bolj od vsega drugega. Najvišje oblike nadstavbe, to so duševni »poganjki« družbe, in razumljivo je, da ravno tisti »poganjki« rastejo, ki iz kakršnegakoli vzroka dobivajo največ življenjskega soka. V Atenah je veljalo za neplemenito, dá, celo za umazano, primerno edino za navadnega rokodelca, ukvarjati se z raziskovanjem narave. Radi tega je tudi razumljivo, da so odklanjali naravoslovne znanosti. To je bilo v zvezi z razvrstitvijo razredov, z ekonomijo družbe, ki je bila po svoji strani določena z višino razvoja tehnike. Isto tudi tu. Cerkevno petje je igralo v glasbi veliko vlogo takrat, ko je bila vsa glasba pod vplivom religije in bila njena »dekla«, ravno tako kot filozofija. Visoko razviti kapitalistični družbi pa pristojajo približno tako, kot patru Sergeju hlače generala Ludendorffa. Torej je vloga, ki jo igra glasba, odvisna od stanja družbe, od tega, kako je ta družba urejena, katere potrebe, čuvstva itd. ima. In to se da pojasniti z razvrstitvijo razredov, njih psihologijo, kar pa zopet lahko pojasnimo z gospodarskim položajem družbe in z razvojnimi pogoji.

3. Tehnika glasbe je predvsem odvisna od tehnike materialne produkcije. Divjaki ne znajo graditi klavirjev. Ker nimajo klavirjev, ne morejo igrati na nje in seveda še manj komponirati komade za klavir. Ni treba drugega, kot samo primerjati primitivne inštrumente (razen naravnega — glas), tiste namreč, ki so nastali iz roga in piščalke, iz lovskih potreb, z zelo komplicirano konstrukcijo modernega klavirja, da razumemo pomen inštrumenta... »Glasba se je razvila v samostojno umetnost šele takrat, ko so iznašli in razvili odgovarjajoče godalno sredstvo in se v njih izobrazila.« (Lu Märten: »Historisch-Materialistisches über Wesen und Veränderung der Künste«). »Glasba lahko izraža skalo (glasbeno lestvico) čuvstev samo v skali danih inštrumentov« (Lu Märten: Ibd...). Vemo, da spada produkcija takih stvari, kot so n. pr. daljnogled ali klavir k družbeni materialni produkciji. Razumljivo je torej, zakaj je glasbena tehnika (v smislu inštrumentov) odvisna od tehnike materialne produkcije.

4. Tudi organizacija oseb je odvisna posredno ali neposredno od temeljev družbenega razvoja. To je dejstvo. Kaj n. pr. določa razvrstitev oseb v orkestru? Določajo jo ravno tako kot v tovarni inštrumenti in njih kombinacija. Z drugimi besedami, organizacija oseb določa glasbena tehnika (v prej rabljenem smislu) ter jo veže s temelji družbenega razvoja, s tehniko materialne produkcije same. Vzemimo vprašanje organizacije ljudi iz drugega

področja, recimo glasbena društva. Jasno je, da njih število, obseg njihovega delovanja, značaj tega delovanja itd. določa cela vrsta pogojev družbenega življenja, predvsem ljubezen do glasbe možnost, ki jo imajo različni razredi, da gojijo glasbo itd. (To pa zopet določa količina prostega časa, ki ga različni razredi imajo, t. j. položaj razreda in stopnja produktivnosti dela). Ali če vzamemo vprašanje razvrstitve ljudi v procesu ustvarjanja. Tudi tam imamo različne oblike. Za najstarejšo obliko smatrajo t. zv. brezosebno (brez imen posameznih oseb), t. j. »narodno ustvarjanje«. Umetniški produkt je pri narodnem ustvarjanju elementaren, ustvarjen od tisočev neimenovanih avtorjev. Popolnoma drugače pa je, če dela posamezni umetnik po »naročilu«, po želji kakega kneza, cesarja ali kakšnega drugega bogatega človeka. Oblika je zopet drugačna, če dela umetnik kot rokodelc, za nepoznano tržišče, in je pri tem odvisen od volje kupujočega občinstva. Možna je tudi umetniška produkcija, ko prevzame slednja obliko družbene službe itd. Vidimo, da so te oblike v razmerju med ljudmi neposredno odvisne od gospodarske strukture. (V gospodarskem sistemu, ki je temeljil na suženjstvu, so imeli sužnje-glasbenike; še pred kratkim so bili v Rusiji glasbeniki, ki so komponirali le na zahtevo veleposestnika, na čigar posestvu so živeli.) Naravno je, da se vse te strani odražajo v umetnosti.

(Konec prih.)

ODGOVOR NA »ČASOVO« KRIKIKO MOJEGA ČLANKA O ANTISEMITIZMU.

V VI. številki letošnjega letnika se je »Čas« na str. 199—200 ozrl na mojo razpravo, vendar ni odgovoril na nobeno od mojih osnovnih, bistvenih trditvev o lažnivih vsebini antisemitizma in o njegovi sramotni in reakcionarni vlogi ter se mu ni prav nič odrekal. Edino, kar mu je preostalo za svoj »načelni« odgovor, je bila moja razlaga o tem, zakaj je Cerkev prvi cepitelj antisemitske injekcije, ter mi tukaj očita neznanstvenost in bogokletstvo in nadalje ironizira trditve, da bi bila Cerkev zaveznica kapitalizma. Zato imam tu odgovarjati na stvari, ki so glede na sam članek bolj postranskega pomena.

Že samo dejstvo, da Cerkev v teoriji in praksi propagira antisemitistično demagogijo, je ena od nešteti objektivnih podpor, ki jo Cerkev daje kapitalizmu. »Čas« se pritožuje nad očitkom zavezništva kapitalizmu, češ, da je Cerkev vršila in vrši ogromno delo socialne ljubezni in da je bil »med svetovno vojno papež edini, ki se je z vsemi močmi trudil, da zaustavi strašno klanje«. Toda noben vladajoči in izkoriščujoči razred ni tak sovražnik delovnega ljudstva, da bi ga hotel popolnoma ugonobiti, kajti potem ne bi imel nikogar izkoriščati. Kapitalistični razred, katerega specifična lastnost je ta, da ima opravka s »svobodnim« delavcem, se že celo ne more kazati kot nasprotnik delovnega ljudstva in izvaja vse, kar je v njegovih močeh, da bi postal položaj proletariata kolikor mogoče znosen (koliko je to mogoče tudi pri najboljši volji kapitalistov, je drugo vprašanje), toda tako, da proletariati

še vedno ostane proletariat. Kapitalistični razred radi tega še ni proti kapitalizmu. Prav tako Cerkev še ne more trditi, da je ona proti kapitalizmu, če izvaja razna dobrodelna dela, kakor ni bila svojčas proti fevdalizmu, če je opozarjala graščake na milo in očetovsko ravnanje s podložniki in tlačani in podpirala reveže. Cerkev danes podpira bistvena načela kapitalizma v teoriji in praksi, kakor je nekoč podpirala in zagovarjala temelje fevdalizma; zato je Cerkev seveda soodgovorna za vse posledice in nadloge, ki nujno izvirajo iz bistva kapitalizma. Na vse to sem dovolj pokazal v svoji brošurici »Kako je s Cerkvijo?«, ki je medtem izšla v založbi »Male biblioteke«. Kako je vsa idealistična sociologija in filozofija v tesni zvezi s socialno reakcijo, o tem je lanska »Književnost« priobčila dokaj poučen članek Fogarasija (»Križa meščanskih ideologije in fašizem«).

Glede Pija X. in Benedikta XV. kot edinih pobornikov za mir bi »Čas« boljše storil, če se v to vprašanje ne bi spuščal. Ne smemo pozabiti, da sta bila kot simpatizerja katoliških centralnih držav jetnika sovražne države. Po drugi strani bi se pa »Čas« lahko malo »spomnil«, kateri cerkveni knezi v centralnih državah so leta 1914 navduševali vojake v boj proti »zakletemu sovražniku«? Naj tudi spomnimo »Čas« na socialistični konferenci med vojno v Zimmerwaldu in Kienthalu v Švici in ga vprašamo, ali je imela Cerkev kaj zasluge pri tem, če se ruski in nemški vojaki niso več hoteli boriti? Ali je bilo to delo vojnih kuratov? Ti so se tedaj povsem drugače obnašali nego njihovi kolegi v Mehiki v organizaciji odpora proti mehiškim meščanskim vladam. In kdo je v zadnjih letih edini up in edini propagandist kapitalistične intervencije v Rusiji — pod firmo reševanja »krščanstva«, ki ga baje tako kruto preganjajo? Katero časopisje prinaša dan za dnem basni o preganjanju Ukrajincev in o »judovski diktaturi« v »satanovi« deželi?

Očitek bogokletstva bi pri tako vnetem poborniku znanosti v »Času« pač lahko izostal, kajti potem je vsaka znanstvena diskusija nemogoča in tudi primerjalno veroslovje enkrat za vselej odpravljeno, ker bi bilo v vsaki deželi razpravljanje o bogu oficialne religije in verskih problemih bogokletstvo, tako v nekdanji Turški o Alahu in Mohamedu in v krščanskih deželah o Kristusu.

Preostane še očitek neznanstvenosti in neveljavnosti virov o postanku krščanstva, ki sem jih navedel, namreč spisov Bauerja, Straussa, Renana, Feuerbacha, Kautskega, Haeckla. Ta očitek je tako hud, da smatra »Čas« za zadostno opravičilo, da se mu ni treba v »znanstveni obliki bolj« baviti s to razpravo, ter je radi tega vse zgoraj navedene moje bistvene trditve molče odpravil!

»Morebiti bi pisatelj vseso lahko nekoliko premislil, zakaj so rezultati teh »kritičnih zgodovinarjev krščanstva« danes pozabljeni, kakor sam priznava. Najbrž jih je kakšna neznanstvena reakcija prikrila in odrinila, kaj ne? Morebiti so pa vendar ti zato »pozabljeni«, ker jih je tudi zadostno kritična znanost protestantskih učenjakov ni smatrala več za znanstvene! Ali pa morda misli pisatelj, da je neka stvar že znanstvena, če je bila enkrat v »civiliziranem svetu splošno znana?«

Besedo »pozabljene« sem dal v svoji razpravi v narekovaj in sem s tem hotel poudariti socialni razlog pozabljenosti. Kdorkoli je pazljivo čital članke v dosedanjih številkah »Književnost« in tudi drugo marksistično literaturo zadnjih let, predvsem »Osnovne probleme marksizma« G. V. Plehanova, je gotovo začutil kot ozadje tega »pozabljenja« takozvano »prebujenje idealizma«, v katero se je zlila miselnost buržoazije v dekadenci kapitalizma, v zadnjih treh — štirih desetletjih. Prebujenje idealizma gre roko v roki s povratkom moči in ugleda krščanskih Cerkva, o čemer sem govoril v svoji že omenjeni brošurici. Zato lahko brez ženiranja potrdim, da je to »pozabljenje« posledica dekadence in neznanstvene reakcije. Cela vrsta stvari je, ki postajajo vedno bolj »pozabljene«; ni izključeno, da bo na primer kmalu »pozab-

ljena« Darwinova teorija. »V Ameriki so bili že kaznovani profesorji, ki so jo predavali. Evropa je vzela to z zasmehovanjem na znanje, toda podobne stvari se danes dogajajo že marsikod po Evropi.

V delavskih razredih Evrope in Amerike itd. nazori Straussa, Bauerja, Haeckla, Kautskega (iz časa, ko je bil Kautsky marksist) niso pozabljeni, temveč se njihova odkritja kritično kontrolirajo, izpopolnjujejo in nadaljujejo. Radi tega nimamo niti najmanj povoda na umik pred »znanstveniki«, ki imajo tako sijajno tradicijo kakor »Čarovniško kladivo«, aprobirano po teološki fakulteti v Kölnu (leta 1487, torej na pragu novega veka!), s papeškim grbom na naslovni strani, ki »znanstveno« raziskuje čarovnice in njihove zveze s hudičem. Danes je v civiliziranem svetu tudi to »pozabljeno« in nespodobno je govoriti o tem v dobri meščanski družbi, kakor je nespodobno spregovoriti besedo »proletariat«.

Nekaj drugega je, ali je pozabljenje ali nepriznavanje kake stvari obenem merilo za njeno znanstveno vrednost. Pri tem je merodajno, v katerem krogu je dotična stvar pozabljena ali nepriznana. Kot primer navedimo naziranje, da delo ustvarja vrednosti. Revolucionarna buržoazija sama je porodila in zastopala to naziranje, ko se je borila proti brezdelnim fevdalcem. Danes ona to zametuje. Tako imamo danes delovno teorijo o vrednosti, na kateri temelji objektivistična (marksistična) znanost o gospodarstvu, in brezdelno ali subjektivistično teorijo o vrednosti, na kateri je zgrajena meščanska gospodarska znanost. Katera od obeh je pravilnejša in zanesljivejša o tem priča praksa in uresničevanje ali neuresničevanje gospodarskih prognoz (napovedi). Urednikom »Časa« lahko zaupajo njihovi kolegi, profesorji politične ekonomije na ljubljanski univerzi, kakšne preglavice jim prizadeva sodobna gospodarska kriza, ki je za nje prišla popolnoma nepričakovano. (Prim. mojo razpravo o bankrotu meščanske politične ekonomije v »Književnosti« I, št. 2.)

Merilo za znanstveno vrednost in zanesljivost kake teorije o socialnih kategorijah je to, ali jo priznava ali pozablja tak razred, ki se boji gledati svoji bodočnosti v obraz, ali pa razred, ki gleda v bodočnost z mirnimi in sigurnimi očmi. Marksizmu očitajo »dogmatičnost« in doktrinarnost«. Kadarkoli pa kdo pokaže, kako se zakoni, odkriti s pomočjo metode dialektičnega materializma, skladajo s prakso in kako se da praksa z njimi lepo razložiti, tedaj čujemo soglasne ugovore kakor zdaj od »Časovega« kritika, da je za nas »edini kriterij resnice, dobrote, lepote in vseh vrednot marksizem, historični materializem«. Opozoril bi »Časovega« kritika na Ločanove besede v uvodu k Plehanovljevim »Osnovnim problemom marksizma«, »da je dialektičnemu materialistu... kriterij znanstvene prakse edini merodajni kriterij«. (Str. XVII.) Ni naša krivda, če najdemo v vsem dogajanju potrdilo svoje teorije; vsi ne morejo imeti prav in morda bi tudi »Časov« kritik lahko nekoliko premislil o nesoglasjih med prakso in teorijo, katero on zastopa.

Vladimir Kostanjevec.

IVAN CANKAR IN KATOLIKI.

V prvem zvezku (št. 1.—2.) letošnjega »Doma in Sveta« se je obregnil kritik in pesnik Francè Vodnik ob nekatera mišljenja o Ivanu Cankarju. Njegovo ogorčenost so izzvale trditve U. K.-a in Janeza Požarja v 5.—7. št. lanskega »Mladega plamena«, izjave Juša Kozaka in Bratka Krefta v 1. št. letošnje »Književnosti« ter celo mišljenje po pòli katolika Boža Voduška, ki je — o čudo prečudno — prišel v nekaterih točkah, na pr. v vprašanju porasta Cankarjeve notranje razklanosti in upada idejne pomembnosti njegovih del proti koncu njegovega življenja, v bistvu do istih zaključkov kakor zgoraj omenjeni. Uzaljeni F. Vodnik pravi, da navaja vse to le zavoljo »informacije«. »Poudar-

jamo le, « pravi nadalje, » Ivan Cankar, a zlasti » Podobe iz sanj » se odklanjajo v imenu » življenjskosti, zdravja, borbenosti, poguma in moškosti », — vsi ti izrazi so tukaj samo sinonimi za zgolj tostransko, » metafizično » pojmovanje življenja — ... tedaj ž vidika določenega življenjskega in svetovno-nazorskega gledanja. « (Res je, prav tako kakor spet narekuje F. Vodniku nasprotno mnenje njegovo svetovno-nazorsko gledanje; ta pripomba tedaj ne pove nič. —ib). Toda medtem ko n. pr. Božo Vodušek naravnost priznava, da njegovo gledanje ni ne literarno ne estetsko, marveč le osebno psihološko, in dosledno temu razteza svojo sodbo na vsega Cankarja, pa nasprotno ostali očito istovetijo tvorni socializem, in areligioznost z umetnostjo in resnico in govore o » propadu, resignaciji, boleznih in agoniji » le z ozirom na pisateljeva z a d n j a dela. Ivana Cankarja je tedaj zaradi » Podob iz sanj » zadela enaka usoda kakor Prešerna zaradi ... » Krsta pri Savici », kar je za Slovence značilno. Tempora non mutantur! Vse to namreč jasno priča, da ono zmotno stališče (!), s kakršnega je nekoč sodil naše slovo Mahnič (!), tudi danes še vedno živi, le da na nasprotni strani (res? —ib), zlasti pri tako imenovanih progresistih in kolektivistih. Hkrati pa imamo v tem zopet nov prepričevalen dokaz (!), kako zelo se je Ivan Cankar v zadnjih letih odmaknil od izključno tostranskega (!) duha ter se dejansko usmeril k religiji in Cerkvi, na pragu katere je ravno v » Podobah iz sanj » izpovedal svoj: » verujem in zapel svoj veseli, pogumni in odrešitveni Te deum. «

Kaj misli pisec z izrazi » zgolj tostransko, » metafizično « (oboje v isti sapi!) pojmovanje življenja, o tem se nam ne zdi vredno prerokati. Pač pa je zanimiva izjava o istovetjenju » tvornega socializma « in areligioznosti z umetnostjo in resnico. Ne glede na okoliščino, da F. Vodnik sam istoveti umetnost in religioznost, je treba pripomniti to-le: » zmotno » početje je, aprioristično in brez protivnih dejanskih dokazov odklanjati nek način gledanja; analizirati Cankarja po sociološki in psihološki metodi je najmanj toliko upravičeno kakor preizkušati nad Cankarjem svoj katolicizem. Za človeka, ki gleda na umetnost z nekega nestvarnega, transcendentnega, » onostranskega « absolutnega vidika, je kajpak pregreha in nasilje, pristopati k nekemu pojavu z umetniškega področja s tistimi merili in kriteriji, s tistimi metodami, ki jih daje sodobnemu človeku celotno objektivno, racionalno, znanstveno znanje našega časa; jasno je, da F. Vodnik ne more razumeti, da je vsak pesnik ali pisatelj zrasel iz docela določenih in znanstveni analizi dostopnih, objektivnih družbenih pogojev, da je sleherno umetniško ustvarjanje zakonito (genetično in vzročno) povezano z nekimi stvarnimi družbenimi odnosi. Psihologija, nazori, ideje, nagujenja, artistični rekviziti nekega umetnika — vse to kaže svoje determinante v objektivnih dejstvih njegovega dejanskega » tostranskega « življenja, ki ga spet v podrobnostih in v celoti določa družbeno dogajanje. F. Vodnik ne ve in noče vedeti (kar je nam samo po sebi vseeno), da je potemtakem tudi Cankarja moči tolmačiti iz objektivnih dejstev in odnosov slovenskega okolja ter njegovega konkretnega življenja, ki ga je živel kot produkt in deloma tudi že antiteza tega okolja. F. Vodnik tudi ne ve, da je svetovni nazor » progresistov « in » kolektivistov « le skupek in poslednja ideološka konsekvence celotne objektivne, racionalne, znanstvene resnice našega časa. Nujno je zategadelj, da je zanj objektivna sociološka in psihološka analiza Ivana Cankarja zgolj vulgarno-tendenčno in Mahničevi nasilnosti podobno početje. Mi F. Vodnika razumemo bolj, kakor pa on razume nas; zato se niti prepirali ne bomo z njim, celó njegovo zanosito mišljenje o Cankarjevem usmerjanju k religiji in cerkvi mu pustimo. Opozarjamo pa le na dejstvo, da se je v letu Gospodovem 1935 našel slovenski kritik, pesnik in ideolog, ki smatra, da je treba sociološko in psihološko (torej objektivno-znanstveno) vrednotenje nekega umetniškega pojava kvalificirati kot » zmotno stališče « in » za Slovence značilno «, prepovedano početje.

V temnih relacijah našega časa, v nepregledni zamočvirjenosti našega okolja, v teh omrtvičenih odnosih naše kulturne utesnjenosti pa dobiva ta katoliški protest (in sicer v listu, ki je na uvodnem mestu letošnjega letnika objavil konfuzen, neznanstven in tendenčen članek o fašizmu, v bistvu zakrito hvalnico) skoraj simbolno važnost; dobiva pomen odločilnega signala za vse tiste, ki še menijo, da je objektivno utemeljeno mišljenje pravica, uporaba celotnega znanstvenega kapitala današnjega človeštva prav pri tolmačenju pojavov, ki so spadali doslej izključno v »metafizični« monopoli, pa dolžnost in edina pot do tistega, čemur pravi idealist, metafizik in religiozni pesnik F. Vodnik zelo nedoločeno in docela megleno — »resnica«.

—ib.

KNJIGE CANKARJEVE DRUŽBE ZA LETO 1935.

Letošnja knjižna zbirka Cankarjeve družbe pomeni v primeri z izdajami prejšnjih let neutajljiv napredek tako po umetniški kakor tudi po znanstveni in idejni kakovosti izdanih del. Naša socialna literatura — beletristična in znanstvena — je šele v povojih; intenzivnejše gibanje socialne knjižne produkcije pri nas beleži komaj nekaj let. Pogoji pa, pod katerimi se mora naša socialna književnost razvijati in se z njimi nenehoma boriti za sam obstoj in za najprimernejše življenjske možnosti, so skrajno neugodni, se celo slabšajo od leta do leta. V takih okoliščinah je kajpada sleherno delovanje izredno težavno ter zahteva neprestane osebne žrtve in kajkrat junaške požrtvovalnosti od tistih, ki pišejo, in od tistih, ki si pritrjujejo od ust, da lahko bero. V takih razmerah pa je prva nužnost ta, da se te pičle možnosti izkoristijo do zadnjega procenta, se pravi, prav zavoljo kvantitativnega uboštva naše socialne književnosti ne sme iziti nobeno kvalitetno manjvredno delo.

Kljub vsem težavam in zaprekam pa se naša socialna literatura le razvija. To ni nič čudnega; življenje samo jo podpira, daje vsak dan nova konkretna potrdila njene upravičenosti, jo zahteva. Tako imamo Slovenci dandanašnji vendarle nekaj knjig, ki predstavljajo ideološko osnovo za nadaljnji razvoj naše znanstvene, pa takisto beletristične proizvodnje. Lepa vrsta poglobitnih, temeljnih marksističnih del je že izšla v slovenščini (čeprav smo se na pr. morali zadovoljiti samo z Borhardtovim izvlečkom iz »Kapitala«, dočim imajo na priliko Bolgari že dve popolni izdaji). Ali vse to kakopak še zdavnaj ne zadostuje; še več prevodov nam je treba. Toda hkrati je tudi treba kot enega glavnih nedostatkov naše socialne knjižne produkcije poudariti dejstvo, da vse preveč zanemarjamo naše specifično domače probleme, da ne apliciramo marksistične znanosti, metode, ekonomike na našo domačo socialno in ekonomsko stvarnost, ki je te analize in te obdelave potrebna na moč. V usodnem trenutku pa bi se prav to utegnulo trdo maščevati. Sodimo, da v bodoče ne bo mogoče prezreti tega vidika.

Glavna odlika prve knjige letošnje Cankarjeve zbirke, »Kalendarja«, je kakor doslej spet pestrost in zanimivost. Proza je sicer kvantitativno zastopana dokaj slabo, a je zato tem bolj tehtna. V skladu z geslom, ki ga beremo na uvodnem mestu: »Borba proti fašizmu«, je predvsem vsebina obeh pripovednih prispevkov. Ignazio Silone je zastopan z zanimivo črtico »Lisjak«, ki kaže v njegovem preprostem, svojstvenem načinu protifašistično borbo italijanskih emigrantov v Švici. Odlomek iz znanega romana o nacionalno-socialistični Nemčiji »Na begu ustreljen«, ki ga je spisal Walter Schönstedt (»Iz tretjega carstva«), prikazuje v stvarnem, lapidarnem slogu, ki je sploh značilen za današnjo nemško emigrantsko protifašistično beletrijo, strašne metode nacijske »revolucije« ob njenem prevzemanju oblasti. Pesništvo predstavlja predvsem Mile Klopčič (»Ceste pred pomladjo«, »Blazni France«; obe pesmi sta iz njegove najnovejše zbirke, ki je o nji »Književnost«

že obširno in izčrpno poročala); Ina Slokanova je prispevala dve pesmi »Na trgu«, »Njegov obisk«, Sol pa »Pesem nezaposlenih«. Po vrednosti stoji sevč na prvem mestu Klopčič. Pesmi Ine Slokanove boleajo na istih hibah, ki jih je ugotovil poročevalec že lansko leto, dasi ni mogoče utajiti neke izpopolnitve; Slokanova, se zdi, se nekako omejuje zgolj na zunanjo plat socialnega gradiva, ne gre mu čustveno v globine, ga pesniško ne izčrpa do kraja; takšna opisna socialna poezija pa je spričo nezadostne emocionalne kapacitete zmerom v nevarnosti, da usahne sama v sebi ter se navsezadnje ustavi samó na motivnem upodabljanju socialne tematike. Taka je prva pesem; boljša je druga, le konec je premalo udaren, medel. Solova »Pesem nezaposlenih«, kaže neko stvariteljsko napetost, a je preslabo izdelana. — V reportažo spada predvsem članek znanega, skrivnostnega nemškega pisatelja B. Travena »Diplomati«, ki popisuje razmere v Mehiki. Kdor ga bo znal s pametjo brati, bo našel v njem še marsikaj takega, kar pisatelj naravnost niti ni hotel povedati; članek je aktualen tudi za naše razmere. Ivan Vuk je napisal reportažo »Na obisku pri mogočnih robotih«; članek daje zanimiv pogled v delo težke industrije; ponekod pa moti — zlasti pri tej vsebini! — patetični ton, ki se ga Vuk kar ne more otresti in ga včasih celo zavaja v nerodnosti (»Počasi polzi gost, zdajci [?] belkast, zdajci [?] črn dim iz njih, kakor bi vsemogočen starec brezbrizno kadil iz velike starodavne [?] pipe.«). B. K. je priobčil del živo pisanega potopisa iz Grčije, ki je zanimiv posebno zdaj, po tamošnji meščanski vojni; odlomek (»Preročišče v Delphi«) vzbuja zanimanje zlasti proti koncu ko popisuje avtor srečanje z grškimi somišljeniki, »syndrofci«. — Tudi znanstveni del nosi znamenje uvodnega gesla. Fašizem obravnavata aktualna članka »Fašizem in žena« (Angela Vodetova) in odlomek iz znane knjige o fašizmu, ki jo je spisal Ignazio Silone (»Fašizem in cerkev«); oba prispevka zajemata vprašanja, ki so prav v naših slovenskih družbenih odnosih posebno važna in pereča. Za orientacijo v naši sredini je takisto pomemben odlomek »Marx o malomeščanstvu«. — Talpa nadaljuje svoj ciklus razprav o revolucijah XIX. stoletja; tu je dal izčrpno informativno razpravo o revolucionarnem l. 1848. V prirodne znanosti posega članek »O bistvu življenja« (Leon Detela); avtor se je trudil, da bi dal za laika razumljivo razlago nekaterih zamotanih vprašanj iz biologije, ki spadajo med temeljne znanstvene potrditve materialističnega svetovnega nazora; le na nekaterih mestih se zdi za spoznanje premalo jasen in nazoren. — Posrečeno so izbrani citati (V. Rode, F. de Sanctis, Silone), ki poantirajo osnovno protifašistično tendenco. Dovolj pestre so tudi slike (Sedej, nadaljnji lesorezi iz cikla »Predmestje; Meunier; Rabinovič; Ravnikar; Lieberman; Moreau; Loboda; Steinlen). — Po resnosti, po enovitosti razbora in gradiva, po aktualnosti ter tudi po kakovosti prispevkov prekaša »Koledar« Cankarjeve družbe že danes vse slovenske publikacije te vrste, posebno kajpada meščanske (oz. malomeščanske), ki so že davno sploh samo še eklektični, plehko zabavni in vulgarno-poučni magazini.

Težišče lanske knjižne zbirke je bila beletrija; letos je poudarek na znanstvenem berivu. Tako sta najpomembnejši letošnji knjigi prva dva dela (Stari in Srednji vek) Beerove »Splošne zgodovine socializma in socialnih bojev«. Izdati to monumentalno delo, ki bi bilo v enkratni izdaji drago in težko dostopno, med cenenimi rednimi publikacijami, je zelo srečna misel. Vzlic temu, da pisatelj v ogromnem gradivu ni mogel prav vselej podati popolnoma zanesljivih sodb, saj je moral opraviti pionirski posel na skorajda neobdelanem področju — spada ta knjiga med osnovna dela historičnega materializma. Zgodovinski element pa je bistveni sestavni del marksističnega svetovnega nazora; zategadelj je ta knjiga več kakor dragocena.

O romanu Pavla Nizovoja »Pod severnim nebom« je težko soditi, dokler nimamo pred seboj tudi obljubljenega drugega dela, ki prinaša dogodke po revoluciji l. 1917. in s katerim bo roman

šele idejno zaključen, čeprav je tudi pričujoči prvi del samostojna enota. Vsekakor je zanimivo vprašanje, kako bo ruski pisatelj obdelal problem usode, vloge in razvoja osamljenega lovca in Robinsona s severnega morja v revoluciji in socialistični graditvi. Kajti navzlic vsej zanimivosti bi delu takšnemu, kakršno je pred nami danes, brez tega nadaljevanja, na katerem je moči predvidevati idejni in umetniški podarek, skorajda ne pripadalo mesto med knjigami Cankarjeve družbe. Končno sodbo bo tedaj mogoče izreči šele čez leto dni. Prevajalec (Matevž Selan) pripominja, da je roman nebitveno okrajšal; ker pa nam izvirnik ni dostopen, ne moremo oceniti tega postopka; zdi se pa, da je šel ponekod v krajšanju vseeno predaletč. Dogajanje drvi skoraj s filmsko naglico, kar zlasti škoduje psihološki karakterizaciji, ki jo predvsem zahteva kočljivi problem Vere, žene polarnega lovca Williama, in njene notranje borbe s hrepenenjem po povratku iz severne samote v svet in med ljudi.

O peti — izredni — knjigi, romanu Ivana Molka »Sesuti stolpc« (ki je nadaljevanje romana »Veliko mravljišče« in čigar odlo-mek je prinesla lanska »Književnost« v 10. številki) bomo poročal posebej.

—ib.

TONE ČUFAR: POLOM.

Mar ne bo Jurmanovo delo, če bo Jurman dosledno hodil po svoji poti, iskreno vabilo v strokovno organizacijo tudi še nezavedni ali iz katerihkoli drugih razlogov neorganizirani proletariati, ki bo imel dokazov dovolj, da sindikat ni na svetu le zategadelj, da mu delavci plačujejo članarino?!

T. M. mi vas, predvsem pa delavske čitatelje »Delavske politike« iskreno vprašamo: ali je delavstvu v korist, če se prikrivajo iz-rodki?; ali niso Marx in drugi veliki učitelji in vodniki dokazali, da so vsi objektivni pogoji za dovršitev zgodovinske naloge na proletariatu strani? Ali ni zato jasno, da je potrebna najodločnejša kritika subjektivnih škodljivcev, ki s svojim škodljivim delom niso le trenutni likvidatorji, temveč vršijo — zapomnite si to! — likvidacijo v celoti?!; ali bode te vi in vaši škodljivci pardonirali zato, ker so vaše barve in v tem svojstvu morda celo generali, pa čeprav veste, da njihovo delo škoduje proletariatu?; ali jih ne bode te ukorili, ustvarjali proti njim opozicijo in zahtevali od njih, da spremenijo metode, ter jih prav tako izločili, če tega ne bodo hoteli storiti, kakor so napravili »Kremenovic« delavci?; ali jih ne boste prav tako zapustili, če vam bodo prepovedali enotnost z borbenimi delavci, kakor jih pozdravili, če bodo sami za enotne borbene nastope stvarno delovali?

»Ja, no ja, toda ravno sedaj smo zopet dospeli tja, kjer je »Polom« največja polomija« si najbrže misli T. M. »Tip Rojnika je nemogoč in namenoma izkažen« ste namreč zapisali. Oglejmo si torej Rojnika.

Predvsem, kdo je Rojnik? Rojnik je delegat Delavskega zaščitnega urada; je torej plačan funkcionar v instituciji, ki bi morala nuditi delavstvu zaščito. Kako zaščito pa nudijo v »Polomu« delavstvu Rojnik in njegovi tovariši iz zaščitnega urada? Takole: trudijo se, da bi preprečili delavsko borbo za najosnovnejše zahteve in pravice; ko je ne morejo preprečiti, jo rušijo. Pravo ime za njihovo zaščito je torej — izdajstvo. Ali trdi Čufar, ko riše Rojnika, da mora biti vsak član v centrali Del. zaščitnega urada izdajalec? Nikakor ne! Obratno! Če bi imeli Del. zaščitni urad v rokah borbeni delavci in s proletariatom vzrasli plačani funkcionarji proletarskega porekla in Jurmanovega kova ter misli, bi kljub vsem oviram bili pozitivni činitelj v boju delavstva za njegove zahteve.

A Rojnikova maksima? »Moja življenjska ideja je: ustvariti med delavstvom in kapitalom mir ter prijateljstvo«, tako pravi Rojnik. To

njegovo izjavo moramo oceniti kot Rojnikovo priznanje, da je njegova materialna in družbena podlaga nekje drugje kakor pri proletariatu. Rojnik je član tistega voditeljskega in birokratskega socialnodemokratskega kadra, ki je postal razredna grupa zase in ki hoče na vsak način povsem vzrasti v meščanski aparat ter ostati njegov nepogrešljiv činitelj. »Mir in prijateljstvo« je zato materialni interes te grupe. Če ni »miru in prijateljstva« se ji lahko zamajejo stolčki. Stolčki pa so tej v meščanstvo vzrasli grupi važnejši od interesov, ki jih imajo umazani in oznojeni proletarski »sodrugje« — »Voditeljem vaše vrste nič ne spodleti. Mojstersko krmarite skozi viharje« pravi upravnik v »Polomu«.

Toda življenje ima svoj dialektični tok. Rojniki danes že težko krmarijo skozi viharje delavske opozicije proti njim. Razvoj kapitalistične krize, naval fašizma in njegove relativne zmage, ki jih je omogočilo s teorijo »manjšega zla« opravičevano reformistično zaviranje vseh predhodnih borb, so dokaz za nevdržnost reformistične teorije in prakse, ki sta s tem doživeli ponovno polom. Socialdemokratske množice, ki jih tvorijo delavci in te je absolutno pogrešno smatrati ter zmerjati za socialfašiste — so po svetu posegle po sredstvih, ki so vse prej nego reformistična. Diferenciacija v socialdemokratskih vrstah je na ta način zavzela širok razmah.

Seveda bi bilo napačno, če bi mehanično ločili socialdemokratske množice od socialdemokratskih funkcionarskih kadrov. Predvsem se v procesu diferenciacije veliko število nižjih in srednjih funkcionarjev, ki so delavskega porekla in še niso izgubili pod seboj svojih razrednih tal, določa po svetu za borbene metode in je pripravljeno sodelovati ter tudi pošteno sodeluje v enotni akciji delavskega razreda. Kar se pa socialdemokratskih vrhov tiče, pa je negacija negacije za vsakega poštenega delavca, ki ima odprte oči — pa naj je ali ni socialdemokrat — ravno kriterij. Tisti vrhovi, ki so in bodo proti enotnim nastopom na konkretni borbeni podlagi ali ki bodo enotno fronto v besedah priznavali, v praksi pa izigrali, so ravno razredna grupa zase, ki se je izločila iz proletariata, ki izdaja njegove interese, in je zato treba njen vpliv med delavstvom ubiti. Rojnik bo v tej grupi. Pot teh grup vodi tudi osebno v prodanost fašizmu, za kar je i v Nemčiji i v Avstriji dovolj dokazov. V posameznih primerih delavskih borb pa je prekleto blizu podkupljivost takih Rojnikov. Tip Rojnika je zato mogoč in tudi obstoja, T. M.! Ali se bodete proti temu tipu borili?!

Negacija negacije je pri nas na razpotju. Mi si ne želimo mnogo takih Rojnikov, kakršen je v »Polomu«. Toda si tudi ne delamo niti najmanj iluzij. Ne moremo se več mnogo baviti z nadaljnim ogledovanjem kritik, dasi bi to bilo lahko glede namenov, ki so vodili kritike, kakor glede »kritični« razlogov silno zanimivo, Opozoriti hočemo le na nesoglasja idejno sorodnih oziroma istovetnih kritikov.

I. C. piše v »Svobodi«: — »Upamo, da se nobeno drugo delavsko društvo ne bo več ukvarjalo s »Polomom«, ki je literarno, dramsko, idejno, vsebinsko, tehnično in kakorkoli hočete nemogoče delo (podčrtal jaz, F. S.). Isto A. Z-ko v »Delavski politiki«: — Povdarjam, da tega Čufarjevega »Poloma« ne ponatiskujemo zato, da bi se z njim bavili bodisi s katerekoli strani, ker je itak sam že preveč polomljen (podčrtal jaz, F. S.). — T. M. pa pravi v »Delavski politiki«: — Drama je pisana precej spretno in odersko učinkovito (podčrtal jaz). — Tako torej! Kar je za T. M.-a precej spretno in odersko učinkovito, je za I. C. kakorkoli hočete nemogoče, za A. Z-ka pa polomljeno! Kje je tukaj objektivnost?! Ali je mar tudi tukaj — diferenciacija?

Ker je zagrabil Čufar v »Polomu« toliko perečih vprašanj, želimo, da bi se oglasili tisti, ki se jih ta vprašanja najbolj tičejo — namreč delavci. Zato prosimo vse delavske čitatelje »Književnosti«, da nam o

»Polomu« pismeno povedo svoje mnenje. Vabimo prav vse — neglede na nazor in prepričanje in neglede na prijateljsko ali nasprotniško stališče do »Poloma« — vabimo. Samo iskreno in po delavsko naj napišejo! Njihove prispevke bomo objavili s komentarjem v prihodnji številki »Književnosti«.

Zaključek. Niti na misel nam ne pride, da bi kateregakoli pisca nekritično hvalili. Proletariat potrebuje danes, ko govore objektivni pogoji s tako prepričevalnostjo o potrebi in možnosti uresničenja njegove historične naloge bolj kot kdajkoli poprej najstrožje kritike in samokritike njegovih pobornikov na vsakem področju njihovega dela. Zato Čufarja nikakor ne povzdigujemo »pro domo« (»v domačo korist«), kar se na žalost marsikateremu pisatelju v delavstvu namenjenih zahtevah dogaja, temveč povdarjamo to resnico: »Polom je eno najaktualnejših in idejno najbolj zdravih leposlovnih del, kar jih je dobilo slovensko delavstvo v zadnjem času.«

Seveda se mora Čufar še prekleto dosti učiti. Toda v »Polomu« je dokazal, da mu bije pravo proletarsko srce, da je živo vključen v proletariatovo borbo in da zna dialektično misliti ter podajati. Pričakujemo, da bo napisal daljši, prav tako aktualen tekst. — France Sever.

Andreas Latzko: *Sedem dni. Roman.* Izdala založba »Evalit«, Ljubljana, Dalmatinova ul. 10. Pred kratkim je izšel v prevodu našega sotrudnika, pesnika Mileta Klopčiča, lep socialni roman, ki v popisu sedmih dni življenja pokaže razna nasprotstva in protislovja, ki vladajo v današnji družbi. Prevod je lep, delo samo zelo napeto in zanimivo ter idejno na zelo visoki stopnji. Priporočamo.

Vladimir Kostanjevec: *Kaj je s Cerkvijo?* (Izdala Mala biblioteka, Miklošičeva c. 13.) Mala biblioteka se izpopolnjuje od zvezka do zvezka, kar je zasluga njenega urednika in glavnega sotrudnika Vladimira Kostanjevca. Že prejšnja brošura »Dinamit na Daljnem vzhodu« je po svojem zanimivem gradivu, ki ga je prinesla, prav tako pa po znanstveni sociološki in politični analizi, razmer na Japonskem, vzbudila veliko zanimanje slovenskega bralca, najnovejša brošura o Cerkvi in njeni politiki pa je za naše slovenske razmere še prav posebno dobrodošla. Slovenska socialistična propagandna literatura še do danes ni izdala brošure, ki bi tako nazorno in vestno obravnavala ta tako pereč problem. Zato jo vsakomur najtopleje priporočamo, ker bo napotila, da bo na te probleme začel gledati z resnejšimi in globljimi očmi. Zlasti pa, ko bo filozofsko stran tega problema izpopolnil s knjigami, ki jih je zdaj izdala Ekonomska enota — predvsem z Engelsovimi Anti-Dühring in Plehanova: »Osnovnimi problemi marksizma«.

Naročajte in čitajte

KNJIŽEVNOST

Vestnik „Enakosti“ iz Jesenic

Sodrug Resman Pavle.

V nedeljo, 10. februarja smo pokopali mladega sodruga Pavla Resmana. Devet mučnih tednov je kljuboval težki hudi bolezni in ji nazadnje podlegel. Mlad, poln življenja in svežosti je moral od nas. Kakor je smrt neizbežna, tako je tudi težka. Kruta in strašna pa je za mladence, ki umre v življenjski pomladi in ne izživi svojega življenja do kraja. Pokojni sodrug Pavle je bil še elektrotehnični vajenec, pa je že spoznal svojo življenjsko pot v vrstah razredno zavednega delavstva. Kot svojemu zvestemu članu smo mu dali venec z rdečimi trakovi. Ohranili ga bomo v iskrenem, sodružnem spominu!

Na Silvestrov večer je naš oder vprizoril Nestroyevo komedijo »Utopljenca«, ki jo je zrežiral s. V. Perko. To je bila njegova prva režija. Treba je priznati, da mu je uspela. Predstava ni nikjer padla pod povprečnost, le tempo bi zlasti v začetku moral biti živahnejši. Nekaj prizorov je šlo dokaj posrečeno čez oder, predvsem tisti, ki so zahtevali precejšnje spretnosti. Igra je služila silvestrski zabavi in je pri napolnjeni dvorani dosegla svoj namen. Več ko zabavo pa na žalost ne nudi. Potem so nastopili še »Štirje bratje«, proletarski romarji po konceptu s. Gregorčiča. Popolnoči je občinstvo presenetila in užgala učinkovita živa slika s proletarsko pesmijo in primernim nagovorom o bojih in žrtvah delovnega ljudstva v preteklem letu in o pogledih v neposredno bodočnost.

Občni zbor našega odra se je vršil v dveh večerih (14. in 18. februarja). Obakrat je bil prav dobro obiskan. Prvi večer ga nismo mogli zaključiti zaradi preobilice gradiva. Podani so bili izčrpnji referati, predvsem je bila pa živahna diskusija o bodočem delu, ki naj bo usmerjeno v smislu že objavljenih smernic. Poživili smo tudi dramske članske sestanke s predavanji iz gledališkega sveta.

Cajanko za članstvo in goste smo imeli 20. januarja.

Naši smučarji so priredili 3. februarja klubsko tekmo v Karavanah. Proga je bila dolga 2500 m z višinsko razliko 250 m. Startali so pri Valvazorju pod Stolom, cilj jim je bil pri Završnici nad Zirovnico. Tekme se je udeležilo šestnajst sodrugov. Najboljši čas je izven konkurence dosegel s. Benedičič Mirko, dočim je društveni smučarski prvak s. Vergles Karlo, ki je dobil prehodni pokal (darilo s. Novaka iz Ljubljane), drugi je s. Koren Franc, a tretji s. Koren Jože. Oba sta prejela manjša darila, razne praktične potrebščine. Vsi tekmovalci so prišli sveži in dobro razpoloženi na cilj. Čas vožnje ni bil ravno najslabjši, ker naši sodrugi niso tekmovali zgolj radi rekordov, ampak zato, da se sodružno preizkusijo in prirede naš zimskosportni dan. Organizacija tekme je bila prav dobra, v ostalem pa prijeten, zadovoljiv dan.

Ivan Molek: Poročna noč, socialna drama v treh dejanjih. V tej igri, ki jo je naš oder vzrizoril 3. in 10. februarja zvečer je s. Molek pokazal razmere iz polpreteklosti v malem rudarskem mestu v Ameriki. Hotel je predvsem povedati, da srednjeveška tiranija posedujočih nad izkoriščanimi vlada prav tako kakor pred stoletji. Svoje delo je oslonil na znano »pravico do prve noči«, ki so jo imeli nekdanji graščaki, ki so dajali dovoljenja za poroke in tudi po svoji volji poročali na milost in nemilost prepuščene jim podložnike. Za odkupnino so si jemali neveste za prvo noč. V »Poročni noči« nastopa slovenski izseljeniški zaročni par, ki bi se rad poročil. Nevesti preti ista usoda, kakor je v

V števil. 3. I. I. popravi na str. 82 zgoraj »meščansko družbo« — pravilno »nemeščansko družbo«, na isti strani »češkega« v »čeho-slovaško ljudstvo«.

daynini tlačankam. Njen zaročenec, rudar Jurman, je dobil delo, a mora prepustiti prvo plačo priležnici rudniškega kapetana Wilsona — Kubi. Kuba namreč dobavlja rudniku delavstvo proti visoki proviziji. Kapetana ima v svojih kleščah. Njegova žena Vijola je smrtno ljubosumna nanjo. Jurman bi ji dal plačo, ker pa potrebuje denar za poroko, jo prosi za odlog. Ob tej priliki spozna Wilson nevesto Angelo. Zahteva jo zase za ceno Jurmanove službe. Nastane težak položaj, ki ga reši kapetanova žena s smrtnim strelom na moža. Drama je primerna za delavske odre, ki itak nimajo na izbiro socialnih del. Izšla je v Ameriškem družinskem koledarju. Osnovni ton igre je, da v razredni družbi vlada načelo profita, vse je »kšeft« ali ameriško »business«. Režijo je imel s. Oblak, ki je delo zelo smotrno in plastično postavil na oder. Sam je igral rudarja Jurmana. Wilsona je igral s. Perko, ki je bil mestoma preenoličen. S. Vovkova kot Vijola in s. Weissova kot Kuba sta bili dovolj posrečeni, zlasti zadnja. Nekam neameriški je bil ravnatelj družbe Grabsack s. Sedeja. Nevesta Angela s. Nočeve je v nekaterih prizorih zadovoljila, v drugih manj, dočim je mati s. Pibernikove izzvenela premladostno. Policaja je nekoliko prehrupno podal s. Guzelj, nameščenca premalo prožno s. Rabič, za začetek je kar zadovoljevala delavska žena s. Tušarjeve, rudar je bil pa s. Noč. Scena je bila posrečena, zlasti v drugem dejanju. Tudi večina mask je odgovarjala. — Pred prvo predstavo je govoril s. Čufar o slovenski proletarski emigraciji, o pisatelju Moleku in njegovem delu, o položaju žene v starih in naših časih ter o izhodišču iz njene brezpravnosti. Igra je doživela uspeh.

Burko »Kralj nogometašev« smo ponovili za pustni čas 24. februarja. Po igri je bil družabni večer.

Samo SEDEM DINARJEV velja Čufarjeva drama »POLOM«. Naročajte: Ekonomska enota, Ljubljana, Miklošičeva cesta.

TISKARNA „SLOVENIJA“ ^{D. Z.} _{O. Z.}

LJUBLJANA
WOLFOVA UL. ŠT. 1

TELEFON 27-55

Izvršuje vsa v tiskarsko stroko spadajoča dela po zmernih cenah. — Časopisi, knjige, revije, brošure, vabila, letaki, plakati itd. Zaloga beležnih koledarjev.

Uprava in uredništvo: Mestni trg 6-II. — Lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik: Bratko Kreft, Mestni trg 6-II. — Štev. čekovnega računa »Knjižavnosti« je 16,320. — Naročnina se plačuje v štirih obrokih po 16 Din. — Celoletna naročnina je 60 Din (za inozemstvo 80 Din). Posamezna številka stane 7 Din. — Rokopisi se ne vračajo. — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani. Predstavniki Albert Kolman.